

פרשה של הנפש

חגי לונדין

פרשה של הנפש

בראשית • שמות

Rabbi Hagay Lundin
Parasha of the Soul: Bereshit & Shemot

הרב חגי לונדין
פרשה של הנפש: בראשית ושמות

עורך אחראי: ראובן ציגלר
עורכת ראשית: אוריה מבורך

עורכת משנה: אפרת גרוס
שכתוב: אליהו רפאלי, ליאב עיני

עריכה: חיים אקשטיין

עריכה לשונית: משה גרוס

הגהה: שרה המר

עימור: אסתר באר

תמונת עטיפה: שמואל לעסרי

© כל הזכויות שמורות לחגי לונדין, 2023

ספרי מגיד, הוצאת קורן

ת"ד 4044 ירושלים 9104001

טל': 02-6330530 פקס: 02-6330534

www.korenpub.co.il

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לאחסן, במאגר מידע, לשרר או לקלוט בכל דרך או בכל אמצעי אלקטרוני, אופטי, מכני, או אחר כל חלק שהוא מן החומר שבספר זה. שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה, אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מהמוציא לאור.

מסת"ב 978-965-526-344-2 ISBN

נדפס בישראל 2023 Printed in Israel

חטא אדם הראשון, שנתנכר לעצמיותו,
שפנה לדעתו של נחש ואבד את עצמו,
לא ידע להשיב תשובה ברורה על שאלת "איפה?",
מפני שלא ידע נפשו, מפני שה'אניות' האמתית נאבדה ממנו.

(אורות הקודש ג, קמ)

תוכן העניינים

טו ..... הקדמה

בראשית

3 ..... בראשית: יש אלוהים

4 ..... בריאת העולם

13 ..... האדם בגן עדן

17 ..... התפתחות האנושות

18 ..... סיכום

21 ..... נח: כשהעולם קורס

22 ..... המבול

31 ..... העולם שאחרי המבול

32 ..... סיכום

35 ..... לך לך: להתחיל ללכת

35 ..... מבוא לפרשת לך לך

37 ..... דמותו של אברהם - האדם ההולך

38 ..... המסלול של אברהם - מכעס ותחרות לחיים של מגמה

39 ..... לך לך - מאזור הנוחות למגרש של ניסיונות

40 ..... הירידה למצרים - התמודדות מול שלטון החומרנות

41	היכולת להיפרד מבן משפחה
43	מלחמת המלכים - מאבק ממניע ערכי
44	ברית בין הבתרים - דרך חשוכה, והבטחה בסופה
46	ישמעאל - גם חלק מהההליך
46	ברית המילה
48	סיכום

49..... **וירא: לחיות עם מלאכים**

50	אברהם והמלאכים
55	הפיכת סדום
56	בנות לוט
58	דו־שיח נוקב עם אבימלך
58	ילד נולד, ילד מגורש
59	העקדה - התמסרות לדבר ה' שמעל לחיים
61	סיכום

63..... **חיי שרה: חיים לנצח**

64	קבורת שרה במערת המכפלה
66	חיפוש כלה ליצחק
69	שובם של הגר וישמעאל
70	סיכום

71..... **תולדות: התנגשות הציוויליזציות**

71	דור ההמשך
72	מאבק כוחות
75	המפגש עם המוות ומכירת הבכורה
76	עבודה שקטה
77	קול יעקב וידי עשו
79	סיכום

81.....	ויצא: חלום של אומה
81.....	בית יעקב
82.....	חלומות
84.....	מלאכים עולים ויורדים
85.....	בין רחל ללאה
88.....	לידת שבטי ישראל
90.....	התמודדות יעקב מול לבן
91.....	הבריחה מלבן
91.....	סיכום

93.....	וישלח: לקנות את כל העולם
93.....	רכושו של יעקב
101.....	דינה בשכם - החיבור שלא צלח
102.....	דבורה מינקת רבקה
103.....	מות רחל על אם הדרך
103.....	בין לאה לבלהה
104.....	אלופי עשו
104.....	ישראל, מאז ולתמיד
105.....	סיכום

107.....	וישב: כתונת פסים ועין הרע
108.....	וישראל אהב את יוסף
109.....	חלומות יוסף
110.....	שאיפת המלכות
111.....	את אחי אנכי מבקש
112.....	מכירת יוסף
112.....	ירידתו ועלייתו של יהודה
114.....	יוסף ואשת פוטיפר
114.....	שר המשקים ושר האופים
115.....	יוסף ויהודה - שני כוחות בעם ובאדם
117.....	סיכום

119	.....	מקץ: לפעמים חלומות מתגשמים
120	.....	חלום פרעה
121	.....	יוסף מתייצב בארמון המלך
124	.....	האחים רעבים ללחם
125	.....	דרכם של האחים אל האחוה
126	.....	ערבות
127	.....	ערבות במבחן המציאות
129	.....	משפט שלמה והפרדת הקהילות
129	.....	סיכום

131	.....	ויגש: החיים זה לא הכול
132	.....	יהודה מול יוסף
132	.....	התוודעות יוסף ואיחוד המשפחה
133	.....	הירידה למצרים
135	.....	עם לבדד ישכון
136	.....	גירות, עבדות ועינוי
139	.....	התיישבות רוחנית במצרים
140	.....	סיכום

141	.....	ויחי: כל המעגלים נסגרים
142	.....	יעקב לא מת
143	.....	כאפרים וכמנשה
144	.....	בדרך
145	.....	ה' אחד
146	.....	ברכות השבטים וכוחותיהם השונים
149	.....	העולם מתאחד סביב יעקב
150	.....	רגע לפני החושך
151	.....	סיכום

שמות

שמות: מה השם שלך? 155.....

- 155.....מפרטים לכלל
- 156.....לכל איש יש שם
- 158.....שעבוד מצרים והריגת הזכרים
- 159.....השעבוד קודם לגאולה
- 161.....שמו של משה
- 161.....משה יוצא אל אחיו
- 162.....הבניין האישי של משה
- 163.....גילוי שמו החדש של אלוהים
- 164.....האותות
- 165.....חזרת משה למצרים
- 166.....יציאה ממצרי היצר
- 167.....סיכום

וארא: העולם משתנה 169.....

- 169.....גילוי שם הוי"ה
- 170.....שרשרת הדורות
- 172.....עשר המכות
- 179.....סיכום

בא: הזמן החדש 181.....

- 182.....המכות האחרונות
- 186.....חידוש הלוח העברי
- 187.....הציווי על קרבן פסח
- 190.....מכת בכורות
- 192.....מצוות פדיון בכורות ותפילין
- 193.....סיכום

195..... **בשלח: לקרוע את הים**

197..... דרך ארץ פלשתים

198..... קריעת ים סוף

202..... שירת הים

203..... מי מרה והמן

206..... מלחמת עמלק

208..... סיכום

209..... **יתרו: לתור אחרי אלוהים**

210..... יתרו

212..... שלבי ההכנה למתן תורה

214..... עשרת הדיברות

220..... כיצד לבנות מזבח

221..... סיכום

223..... **משפטים: אלוהים נמצא בפרטים הקטנים**

224..... המשפט משמעו יושר, אחריות, הכרעה

227..... עבדות

228..... נזקי גוף ורכוש

229..... עין תחת עין

230..... אבות נזיקין

231..... הבא במחותרת ודיני שומרים

232..... מכשפה לא תחיה

232..... היחס לגרים ולנזקקים

234..... שמיטה, שבת, שלושה רגלים

235..... עליית משה להר סיני

236..... סיכום

239..... **תרומה: בלבבי משכן אבנה**

240..... נדבת הלב

241	פירוט החומרים
242	המשכן כבית
244	איברי המשכן
245	כלי המשכן
247	סיכום

תצווה: אופנה של קודש

249	השמן למנורה
251	הכגדים
253	שמונת בגדי הכהונה
258	הקדשת הכוהנים
259	סיכום

כי תשא: ממשבר לרחמים

261	מחצית השקל
262	הכיר
263	הקטורת
263	מינוי האחראים על המשכן ומצוות השבת
264	חטא העגל
265	שלוש עשרה מידות הרחמים
266	קבלת הלוחות השניים והירידה מההר
267	סיכום
268	

ויקהל: המשכן לאומנות

269	שביתה ממלאכה בשבת
269	האסתטיקה וההרמוניה במשכן
271	בצלאל - אומן באמונה
273	בצלאל ואהליאב
275	

277	.....	אומני המשכן
277	.....	תרומת הנשים לכיור
278	.....	סיכום

279..... פקודי: החלום הופך למציאות

280	.....	הקמת המשכן
281	.....	השראת השכינה
282	.....	עיבור השנה
284	.....	סיכום

285..... הערות

הקדמה

'פרשה של הנפש' הוא קובץ שיחות על פרשת שבוע שמתייחד בשני מאפיינים: א. שזירת הפרשה כולה בחוט אחד מקשר; ב. ייחוס העיקרון להתמודדויות הנפשיות של אדם בן זמננו, בכל פרשה התמודדות אחרת. החזון של הספר הוא שלימוד עקבי של הפרשות בסגנון זה, שבוע אחר שבוע, יוליד תהליך נפשי - החל מ'בראשית' וכלה ב'וזאת הברכה' - שבו יתברר כיצד מילות התורה, שניתנו בנבואה, מעניקות את הליוי האמוני לאדם, מיום לידתו עד יום מותו, בכל מצבי חייו - האישיים, המשפחתיים, החברתיים והלאומיים. הספר נקרא בשם 'פרשה של הנפש' בשל היותו מורכב משני המאפיינים שהזכרנו: 'פרשה' ו'נפש'.

חלוקה לפרשות

נתחיל במאפיין הראשון: פרשות השבוע הן הלב הפועם של לימוד התורה היהודי. ישנם תחומים בתורה שהם נחלתם של קבוצות שונות: למדנים עוסקים בתלמוד; פייטנים בשירה; יש המתמחים בהלכה; ויש שנוטים ללימודי אגדה או חסידות. אולם קיים מכנה משותף לכל יהודי ויהודייה - לימוד פרשת השבוע. הקריאה בתורה עתיקה כימי העם היהודי והיא מלווה אותנו בכל מעגלי חיינו: באמצע השבוע, בימי שני וחמישי; בשבתות ובמועדים; ובלמוד בזמנים לא קבועים.¹

החלוקה לחמישה חומשי תורה נעשתה בידי משה רבנו, אך חלוקת פרשות השבוע בצורתן הנוכחית היא תוצר אבולוציוני של חיי העם היהודי.

בארץ ישראל נהגו לקרוא את פרשות השבוע בסבב של שלוש או שלוש שנים וחצי (155 עד 175 פרשות בקירוב) ללא אחידות בין הקהילות השונות. החלוקה שלנו, של כחמישים פרשות בהתאם למחזור שבתות השנה, נוצרה ככל הנראה בכבל בימי רבנן סבוראי לאחר חתימת התלמוד ובראשית תקופת הגאונים. לאחר חורבן הקהילה היהודית בארץ ישראל בימי הצלבנים, נותרה החלוקה הבבלית החלוקה הבלעדית והיא התקבלה בכל תפוצות ישראל. אף על פי שחלוקת פרשות השבוע בצורתן הנוכחית לא נאמרה למשה בסיני, אלא היא כאמור תוצר של השתלשלות המסורת היהודית, אנו הולכים על פי הכלל "מנהג אבותינו תורה הוא".² רוצה לומר, בעת שהתקבלה בעם ישראל הנהגה מסוימת לאורך הדורות, היא מתקדשת ב"מסורת האומה".³ הנחת המוצא היא שחיי האומה הישראלית הן ביטוי להנהגה האלוהית, ומכיוון שכך, הם אינם אקראיים אלא מכוונים על פי השגחה ה' בעולם. אם עם ישראל לדורותיו קיבל על עצמו לקרוא את הפרשות בחלוקה זו, קיים, ככל הנראה, מכנה משותף החורז את הנושאים המצויים דווקא באותה פרשה.

קו חורז

אינן-ספור ביאורים לפרשות השבוע נכתבו במהלך הדורות, אולם לא תמיד הקיפו חיבורים אלו בשיטתיות את כל נושאי הפרשה, ברוב המקרים הם התמקדו בנושא אחד או שניים שמבחינתם היו העיקר. הרב צבי יהודה הכהן קוק (1891-1982) החל, בשיחותיו על פרשת השבוע, לפתח סגנון פרשני הרואה את הפרשה כולה כיחידה אורגנית אחת, ככל הנראה בהשראת משנת אביו, הרב אברהם יצחק הכהן קוק (1865-1935), שחתר למציאת העיקרון הכללי במקצועות התורה.⁴ ואכן, דוגמה נפלאה - שפותחת לנו צוהר לחריזה של כל נושאי הפרשה בקו רוחני אחד - אפשר לראות בפסקה שכתב הרב קוק ביחס לפרשת בהעלותך.⁵

בפרשה זו, אולי יותר מכל פרשה אחרת בתורה, מצוי ריבוי נושאים שבמבט ראשון נדמה שאינם קשורים זה לזה: הפרשה פותחת במעשה המנורה;⁶ ממשיכה בעניינים של הלויים;⁷ פסח שני;⁸ תפקידם של החצוצרות והדגלים במסע המחנות;⁹ בקשתו של משה מיתרו שיישאר עימם;¹⁰ פרשת "ויהי בנסוע הארון";¹¹ המתאווים לבשר;¹² האצלת הרוח לשבעים הזקנים;¹³ נבואת אלדד ומידד;¹⁴ ולבסוף חטאם של מרים ואהרן כדיבורם על משה.¹⁵

הרב קוק חרז את כל פרשת בהעלותך סביב נושא אחד והוא: הרצון לחיים טבעיים ללא מרות חיצונית. כאשר עם ישראל מתקרב לארץ ישראל, מסביר הרב קוק, מתעורר הרצון לעבודת ה' שאינו בא מתוך סמכות חיצונית, גדולה אפילו כנבואתו של משה רבנו. בני ישראל מעוניינים להתחבר אל דבר ה' מתוך הזדהות פנימית (מדרגה שתהיה בעידן המשיח), והדרכותיו של משה רבנו נדמות להם כחונקות את הטבעיות האנושית. בפרשה מפורטים מקרים אשר במבט ראשון מערערים את תורת משה: בתחילה משה 'מתקשה במעשה המנורה', על פי דברי חז"ל,¹⁶ ונאלץ לקבל הרכה ישירה מה' ("עד שהראו הקב"ה באצבע"¹⁷); הלוויים ושבעים הזקנים מועמדים כמתווכים נוספים מלבד משה בין העם לקב"ה; משה מתגלה בחוסר הידיעה שלו בדיני הטמאים בפסח ("עמדו וְאִשְׁמְעוּ מֵהַ יְצִיגָה ה' לָכֶם"¹⁸); החצוצרות וארון הברית משמשים כלי עזר למשה לתנועה במדבר; משה נזקק ליתרו ומתחנן שלא יעזבו; המתאוים לבשר מתלוננים למשה; אלדד ומידד מתנבאים במחנה ("משה רבנו מת, ויהושע מכניס את ישראל לארץ"¹⁹); ובסופו של דבר מרים מתריסה כנגד הנהגותיו של משה ("כִּי אִשָּׁה כְּשִׁית לְקַח").

כל זה מתבטא בשלב ראשון כסוג של מרד וחוצפה כלפי משה רבנו. אולם, ככל שהפרשה הולכת ונפרשת לעינינו, מתברר אט־אט שכל התביעות הללו מוצאות את מקומן דווקא תחת חסותה של תורת משה. והדברים נרמזים בסוף הפרשה בפסוק: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאַבְיָה יֶרֶק יֶרֶק בְּפִינִי הֲלֹא תִפְלֵם שְׁבַעַת יָמִים תִּסְגֵּר שְׁבַעַת יָמִים מְחוּץ לְמַחֲנֶה וְאַחַר תֵּאָסֵף", שממנו לומדים חכמים כלל תלמודי: 'דיו לבוא מן הדין להיות כנידון'.²⁰ היינו, למרות שלפי הקל וחומר היה ראוי שמרים תיסגר ארבעה עשר יום (פי שניים מן הימים שהייתה נכלמת אם הייתה מעליבה את אביה) אולם המקרה הנלמד מן הקל וחומר ('הנידון') איננו יכול להיות חמור יותר מן המקור שממנו למדו ('הדין'), ולכן תיסגר רק שבעה ימים. כלל זה, שמשמעותו המרכזית היא לצורכי לימוד של 'קל וחומר' בתורה שבעל פה, ניתן להידרש גם מבחינה מחשבתית: גם ה'מרירות' של הציבור במנהיגותו של משה, בסופו של דבר, מכיוון שמקורן הוא בתורתו של משה, אינן יכולות לפרוץ את המסגרת שממנה הן באו. המקרה הנידון לעולם מקבל את יניקתו וכוחו מן הדין המקורי. לפי אותו עיקרון, מנהיגותו של משה אינה חוששת מהכוחות התוססים בשטח אלא מכילה ומעצימה אותם, מתוך אמון גדול שהם יפרשו כנפיים למחוזות חדשים בחיבור לשרשרת הדרורות ולא בנייתוק ממנה.

מזה נלמד לדורנו שלמרות שכולנו חשים לעיתים מחנק ואי־טבעיות מציווי התורה - המבט המעמיק הולך ומברר לנו כיצד האותנטיות וההזדהות האישית הולכות ונבנות בנו דווקא מתוך הנאמנות לתורה ולמצוות. המודל שהודגם בפרשת בהעלותך הוא בניין האב שעל פיו נאמרו השיחות המובאות בספר שלפניכם.

פשט, רמז, דרש וסוד

העיקרון השני שעליו בנויות השיחות להלן הוא ההתמקדות ב'נפש', קרי בעומק הרעיוני של פרשות השבוע המתייחס לנפש האדם. כל פסוק בתנ"ך מכיל ארבעה רבדים, המכונים פרד"ס: פשט, רמז, דרש, סוד.²¹ רוצה לומר, לכל פסוק מדברי הנבואה ישנן ארבע אפשרויות הבנה, וכולן נכונות.

הפשט הוא הבנה ריאלית של המאורע; הרמז הוא רעיוניות מופשטת המולבשת על הסיפור הממשי; הדרש מותיר את מסגרת הריאליה של הפסוק אולם מוסיף נתונים שאינם מופיעים בפשט (שייתכן שהתרחשו בפועל וייתכן שמטרתם רק להביע צד רעיוני);²² הסוד הוא תיאור ההתרחשויות שקרו באותה עת בממדים עליונים.

ננתח לדוגמה את הפסוק בבראשית (יח, ז): "וְאֵל הַבָּקָר רָץ אַבְרָהָם וַיִּקַּח בֶּן בָּקָר רֶגֶל וְטוֹב וַיִּתֵּן אֵל הַנֶּעֱרָר וַיְמַהֵר לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ". פשט: לפני אלפי שנים חי עלי האדמות אדם ושמו אברהם, והוא יצא מגדרו כדי לקבל את אורחיו באופן הנאות ביותר, וזאת על ידי שהזדרז, יחד עם משרתו, לשחוט בהמה משוכחת לצורך אכילתם. רמז: בעולמנו מצוי כוח עליון שהוא אביה המרומם ('אבר-רם') של האנושות העתידית. אחד המאפיינים של אותו כוח הוא נמרצות לעשיית חסד, עד כדי תיעול של צדדי החיים הבהמיים הגסים ביותר ("בֶּן בָּקָר רֶגֶל וְטוֹב"), באמצעות צדדי 'הנערות' הגסים והנמהרים ביותר בנפש האדם, לצורך הכנסת אורחים.

דרש: אחד המדרשים²³ מתאר כי "בן הבקר" רץ, ואברהם רדף אחריו עד לפתח מערת המכפלה, ושם מצא את קבריהם של אדם וחווה. סוד: בעת מעשיו של אברהם הקדוש ברוך כביכול 'לקח' אף הוא "בן בקר רגל וטוב" ונתן אותו לבני אדם, היינו, מעשה החסד של אברהם עורר בעולמות כולם את כוחות החסד והטוב.

כל הרבדים הללו נכונים, אלא שכל אחד מהם רוכב על ציר נפשי מדויק המותאם ללומד ולתקופה שבה נלמדים התכנים.

אכן הייתה דמות היסטורית בשם אברהם, והדמות הזאת זרעה בעולם כוח נפשי של חסד המלווה אותנו עד היום. המדרשים מתארים מאורעות נוספים שהתרחשו במקביל למתואר בפסוקים, ותורת הסוד מלמדת שמצויות 'אברהמיות', 'בן בקריות' ו'נעירות' בעולמות עליונים יותר.

בהקשר זה כדאי להזכיר כלל חשוב והוא ש"אין מקרא יוצא מידי פשוטו".²⁴ למרות רובדי העומק האין-סופיים שתלמידי החכמים מסיקים מן הפסוקים במהלך הדורות, אנו מותירים את רובד הפשט על כנו. חשוב להדגיש זאת, כי לעיתים מרוב רצון להעמיק בפסוקי התורה אנו עלולים להתנתק מהריאליה של סיפורי התנ"ך. דוגמה מאפיינת לגישה כזו היא גישתם של תלמידי הפילוסוף היהודי פילון האלכסנדרוני (על שם מושבו בקהילה היהודית באלכסנדריה שבמצרים בסוף ימי בית שני), שהתיימרו להציב שיטה יהודית-הלינסטית השוללת לחלוטין את פשט הפסוקים. לטענתם, לא היו דמויות ממשיות שנקראו אברהם ושרה, אלא אברהם הוא סמל לשכל ושרה היא סמל למידות הטובות, וכן הלאה. האוחזים בשיטה זו כונו ברכות הימים בשם 'אלגוריסטים' (מלשון אלגוריה - משל), והם עיקרו בסופו של דבר את הממדים המעשיים והלאומיים מן היהדות. לא במקרה רווחו תופעות של פריקת עול מצוות בקהילה היהודית במצרים באותם ימים. מתוך התפיסה שאין חשיבות לממשות של ארץ ישראל גם התבסס שם 'בית חוניו' - בית מקדש אלטרנטיבי לזה שבירושלים. האלגוריסטים שימשו חוליית מעבר בין היהדות של ימי בית שני לנצרות ולתפיסות פילוסופיות שביטלו את הממד הלאומי-ארצי.²⁵

יחד עם זאת, ישנם מקרים היוצאים מן הכלל שבהם מחריגה התורה שבעל פה את רובד הפשט מפסוקי התורה שבכתב:

א. פסוקים שבהם יש הגשמה לא-ל, והם סותרים את עיקרי האמונה דוגמת "ויַחַר אֶף ה'".²⁶ ההבנה שהקדוש ברוך הוא בעל גוף סותרת את עיקר האמונה "שהבורא יתברך שמו אינו גוף ולא ישיגוהו משגי הגוף",²⁷ ולכן הבנת פסוק זה תתחיל מרובד הרמז, שמשמעותו כעס אלוהי שמתגלה במציאות.²⁸

ב. פסוקים דוגמת "עַיִן תַּחַת עַיִן",²⁹ שנראים במבט ראשון סותרים את דברי חז"ל³⁰ המבהירים שהכוונה היא לפיצוי כספי ולא להוצאת עין בפועל - ופשט דברי התורה נועד ליצור אפקט של הרתעה, שראוי היה מצד הדין להוציא את עינו של המזיק.³¹

ג. פסוקים שההקשר הכולל שלהם אינו מתיישב עם דפוסי הטבע של

עולמנו, דוגמת 'סיפור הבריאה' המתואר בתחילת ספר בראשית או 'מעשה מרכבה' המתואר בפרק א ביחזקאל. פסוקים אלו, על פי חלק מהמפרשים, צריכים להילמד מרובד הרמז ואילך.³² חשוב להבדיל בין מקרים מעין אלו לבין פסוקים המתארים מאורעות על-טבעיים דוגמת הניסים. פסוקים המתארים את נס קריעת ים סוף, לדוגמה, מספרים אומנם על אודות מאורע פלאי, אולם משתמשים במושגים כמו 'ים', 'יבשה' וכדומה, שאנו מכירים. לכן חז"ל עומדים בתוקף על האמת המוחלטת שמאורעות אלו התרחשו כפשוטם במציאות (ואין זה סותר שעיקר הלימוד בהם יעסוק ברובד הרעיוני ולא בניסיונות 'לשחזור' מדעי של קריעת ים סוף). בפרשת בראשית או פרק א ביחזקאל, לעומת זאת, מתוארים מושגים שאינם קשורים כלל לממד החיים שלנו, כמו "וְזָהָב הָאָרֶץ הִיא טוֹב שֶׁשׁ הַבְּדֹלָח וְאֶבֶן הַשֹּׁהַם" או "עֵנָן גְּדוֹל וְאֵשׁ מִתְּלַקַּחַת וְנִגְהָ לּוֹ סָבִיב וּמִתּוֹכָהּ כָּעֵיִן הַחֲשֵׁמֶל מִתּוֹךְ הָאֵשׁ". לכן כאמור פסוקים מעין אלו – שפרנסו דורות על דורות של ויכוחים בדבר ה'סתירות' כביכול בין תורה למדע – צריכים להילמד רק ברובד הרעיוני.³³

בין כך ובין כך, למרות הדגשתנו שרוב הפסוקים אינם משל גרידא, בוודאי שמטרתו של הלימוד התורני הוא גם לחתור לרובדי הרמז, הדרש והסוד. אם נותרים רק ברמת הפשט, הפסוקים עלולים להיתפס כתיאור מאורעות היסטוריים שאינם רלוונטיים לחיינו בהווה. כלשון מאמרו של הזוהר³⁴ המתייחס לאלו המתעלמים מרבדיה הפנימיים של התורה: "ומשונין לאורייתא יבשתא (עושים את התורה ליבשה)", או בניסוח חריף יותר: "מאן דחשיב דההוא לכושא איהו אורייתא ממש ולא מילא אחרא, תיפח רוחיה ולא יהא ליה חולקא בעלמא דאתי (מי שחושב שלבושי פשטי המקראות הם התורה ממש ואין עומק אחר, תיפח רוחו ולא יהיה לו חלק בעולם הבא)".³⁵

מכל זה עולה שיש להשקיע את מרב המאמצים בלימוד פרשת השבוע בהבנת העומק הרעיוני, בעוד שלימוד הפשט יכול לשמש כאמצעי להעמקת הרעיון. לדוגמה, חשוב להבין מהו פשט המילים שאמר אברהם לשרה: "מִהָרִי שָׁלֵשׁ סָאִים קָמַח סִלֵּת לֹוִשִׁי וְעֵשִׂי עֲגוֹת"³⁶ כדי להבין את הרעיון הפנימי העומד מאחורי המילים.³⁷ אולם העיסוק המוגזם וההתיימרות לשער במדויק מהו 'המתכון' שהכינה שרה, לא רק שאינם אפשריים, אלא גם עלולים לגרום להסתת הלימוד לדיון אקדמי זניח על אודות 'קולינריה תנכ"ית' ותו לא.³⁸ אם כן, המוטיב השני ב'פרשה של הנפש', מלבד חריזת הפרשה כולה בעיקרון אחד, הוא חריזת העיקרון הרעיוני-נפשי דווקא. כך, בעת שאנו מעמיקים ברבדים הפנימיים של פסוקי הנבואה, אנו מזהים כיצד המילים

הקדושות הללו נוגעות בנפשם של בני כל הדורות ובנפשנו שלנו, הלומדים בני ימינו.

תנ"ך של הנפש

הספר 'פרשה של הנפש' מתייחס לפרשות השבוע בחמישה חומשי תורה, אולם העקרונות הנ"ל אמורים לחול גם על ספרי התנ"ך כולו. כפי שלכל פרשה ופרשה יש מסר רעיוני לנפש האדם, כך גם לכל שאר ספרי הנבואה שהתקבלו בעם ישראל יש עיקרון רוחני־נפשי שנתר לדורות.

חז"ל מלמדים³⁹ כי "הרבה נביאים עמדו להם לישראל, כפליים כיוצאי מצרים (שש מאות אלף), אלא נבואה שנצרכה לדורות - נכתבה, ושלא הוצרכה - לא נכתבה". רוצה לומר, היו כמיליון ומאתיים אלף נביאים בהיסטוריה היהודית (במשך אלף שנות נבואה, כלומר, כאלף ומאתיים נביאים בשנה; כשלושה נביאים חדשים בכל יום). עם זאת, רק מתימעת מן הנבואות שרדו לדורות. גם כאן מובן שהדברים אינם במקרה. חז"ל מלמדים כי אותן נבואות שנותרו הן אלו שיש בהן מסר קיומי לכל דור ודור, וגם לדורנו שלנו, בני המאה ה-21. כל ספר שהתקבל והתקדש במסורת האומה בונה נדבך נוסף בנפש האדם ובחיפושיו אחר קרבת אלוהים. לימוד מקיף של כל התנ"ך באופן הזה אמור להעניק את המזון האמוני לחיי האדם.

נשרטט את המסרים הללו בראשי פרקים:

בראשית

"בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים"⁴⁰ בראשית חיינו, על כל מורכבויותיהם וסיבוכיהם, אנו מכירים כי קיים כיוון המוביל אותנו 'אֶל-אֶל-אֶל' (אֶל-וְהִים). המציאות אינה הפקר וכאוס אלא ניתנת לניתוב מוסרי באמצעות אנשים כאבות האומה המנחילים לנו את מידות החסד, הגבורה והשלמות.

שמות

מלבד ההכרה בכיוון המוסרי שקיים בעולם הטבעי והאנושי, קיים גם שם אלוהי, שהוא מעבר להוויית העולם הזה ואליו יש להיפתח: "אֶהְיֶה אֲשֶׁר אֶהְיֶה"⁴¹ (י' הוה). בהנהגתו של משה רבנו נולדת אומה היוצאת לחירות המצרים, קודעת את ים החומר, מקבלת את דבר ה' בעשרת הדיברות, ומקימה בית שבו ישכון דברו בעולם.

ויקרא

הגודל השמימי אינו נותר בממד המופשט אלא קורא אלינו להתקרב אליו בעולם הזה. וזאת באמצעות מערכת פרטנית של מצוות ומעשים שמחברים אותנו אליו בכל מצבי החיים. כל מרכיבי הטבע - דומם, צומח ובעלי חיים - הולכים ומתקרבים (קורבנות) אל הקודש.

במדבר

לעיתים נאלצים לעבור במדבר, שבו יש מצבי חיים קיצוניים הדורשים התמודדות מסובכות. אולם גם ברגעי שפל של כישלונות, מרידות וייאוש - הקדוש ברוך הוא מוביל את האדם במסעותיו אל עבר ארץ ישראל.

דברים

לפני הכניסה לארץ ישראל וההגעה אל המנוחה ואל הנחלה, שומעים פעם נוספת את דברי התורה, אולם הפעם באופן שונה. המסרים התורניים שנאמרו עד כה מפי ה' נשמעים בשנית מפיו של משה, והם נספגים בנו לא רק בצורה אלוהית-אובייקטיבית אלא גם בצורה אנושית-סובייקטיבית.

יהושע

בעת שבה אדם מעוניין להיושע ולהגיע לנחלתו, אין מנוס מלהילחם עליה. על מנת שמקום שפל ונכנע ('ארץ כנען') יהפוך לגן פורח שבו ישרים עם האל ('ארץ ישראל'), יש להילחם נגד שלושים ואחד מלכי כנען. זוויות שונות של צדדי רוע ושפלות שזוקקים מאבק עיקש וארוך.

שופטים

לאחר שנות הכיבוש והירושה ולפני התמסדות המלוכה אנו נמצאים במצב ביניים שבו "אין מלך בישראל איש הישר בעיניו יעשה"⁴². מעין תקופת התבגרות שבין הילדות לבגרות. תקופת דמדומים שבה האדם והאומה שופטים ומכררים את כוחותיהם, נופלים ונושעים באופן זמני באמצעות מנהיגים שכוכבם דורך ודועך במהירות.

שמואל

לאחר תקופת ההתבגרות מגיעה תקופת הבשלות של האישיות. נולד נביא ששומע את קול האל ('שמואל') שמכיז את האומה והאדם הפרטי לשלב

הקדמה

המלוכה והאוטונומיה של האישיות. בתחילה באמצעות מלכותו הזמנית של שאול, על מחלות הילדות שלה, ולאחריה מגיעה תורה של מלכות בית דוד הנצחית.

מלכים

האדם והאומה מגיעים לשיא פריחתם ומלכותם. מלכותו של שלמה היא ביטוי למצב השלמות. עוצמה ופאר אין-סופיים. אולם לא לעולם חוסן. לאחר רגע השיא מתחילה הנפילה. כאשר האדם אינו נשמר, כוחות החומרנות הולכים ומתגברים, מפלגים את הממלכה ומתחיל תהליך הידרדרות שסופו חורבן וגלות.

ישעיהו

בעת תהפוכות, מלחמות ומצור, אימפריות שקמות ונופלות, כיבוש וגלות – ניתן לשאת עיניים אל העתיד ולקבל ישע מאת ה', לחזות באחרים הימים שבהם "וְגַר זָאֵב עִם כְּבֶשֶׂת וְנֹמֵר עִם גְּדֵי יְרֵבֶץ"⁴³ לשם כך יש להילחם בעוולות חברתיות ולמלא בתוכן את ההתנהלות הדתית.

ירמיהו

גם בזמן שבו האדם שנוא ונרדף מכל עבר, גם מהקרובים לו ביותר, הוא יכול להתרומם ולהביט נכוחה כלפי האיומים הנשקפים, להיערך אליהם בשיקול דעת ואף להביט בעיניים כלות בחורבן שאותו לא הצליח למנוע.

יחזקאל

בגלות, בארץ נכה, בזמן אפלה וייאוש עדיין ישנו חוזק לאל. גם שם אפשר להתרומם ולחזות בהתגלות האלוהות במעשה המרכבה, בעצמות היבשות הקמות לתחייה, בחיבור הכוחות באומה, ולשוטט בירושלים ובמסדרונותיו של בית המקדש העתידי.

הושע

אין ייאוש בעולם כלל! גם במצב השפל ביותר, שנדמה שחטאי האדם והעם הגיעו למצב שבו הנביא דורש "העבירם באומה אחרת"⁴⁴ מסתבר בסופו של דבר שישנה תשועה, "וְהָיָה בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יֹאמְרוּ לָהֶם לֹא עָמִי אַתֶּם יֹאמְרוּ לָהֶם בְּנֵי אֵל חָי"⁴⁵.

יואל

ניתן לראות את ישועת ה' גם בעת אובדן תבואה ומשאבי הטבע. בתוך הצער הגדול של בני האדם ובעלי החיים, הנביא מתפלל על הצלה ורווחה שיואילו להגיע לבסוף. גם בעת פלישה של צבאות עוינים מכל סוג - "תִּקְעוּ שׁוֹפָר בְּצִיּוֹן וְהִרְיעוּ בְּהַר קְדָשִׁי יִרְגְּזוּ כָּל יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ כִּי בָּא יוֹם ה' כִּי קָרוֹב"⁴⁶.

עמוס

לעיתים אדם מוצא עצמו עמוס בחטאים ובחוסר מוסריות, ולכן מגיעים לחייו פורענות וזעם. אולם כל אלה אינם מונעים את התקווה שלעתיד לבוא "בַּיּוֹם הַהוּא אֶקְיָם אֶת סֵפֶת דָּוִד הַנְּפֹלֶת וְגִדְרֹתַי אֶת פְּרֻצֵיהֶן וְהִרְסֹתֵינוּ אֶקְיָם וּבְנֵיתֵיהֶן כִּימֵי עוֹלָם"⁴⁷.

עובדיה

עובד ה' אמר להכיר את האיומים הרוחניים הניצבים מולו: גאווה ואלימות שמאפיינים את מלכות אדום, שהיא התרבות שתשלוט באחרית הימים. אם עולה ברעתו של אדם להידבק במידות האדומיות, הנבואה מספרת לו כי גם "אִם תִּגְבִּיחַ כְּנֹשֶׁר וְאִם בֵּין פּוֹכְכִים שֵׁים קִנְיָךְ מִשֵּׁם אוֹרִידְךָ נָאם ה'"⁴⁸.

יונה

אי אפשר לברוח מאלוהים. גם אם האדם בורח לכנפות הארץ ולמצולות הים, קול ה' קורא לו למלא את ייעודו בעולם. גם אם אדם חוטא ועושה רעה רבה - תמיד אפשר לשוב בתשובה! כיונה השבה אל קינה.

מיכה

ההנהגה האלוהית מתנהלת עם האדם מידה כנגד מידה, עד כדי חורבן בית המקדש; כי מי־כה' אלוהינו שיודע לכוון בדיוק את האדם לייעודו? לכן, הן בטווח הקצר הן בטווח הארוך, מה שנדרש מאיתנו הוא "עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וְאַהֲבַת חֶסֶד וְהִצַּנֵּעַ לְכַת עִם אֱלֹהֶיךָ"⁴⁹.

נחום

גם בזמן שלטון רשע כלל עולמי (אשור), שנדמה שהוא בלתי מנוצח, מנחם הנביא נחום נחמה: "חָגִי יְהוּדָה חֲגִיךָ! שְׁלָמִי נִדְרִיךָ! כִּי לֹא יוֹסִיף עוֹד לְעֹבֵר בְּךָ בְּלִיעֵל, פְּלֹה נִכְרַת"⁵⁰.

חבוק

בעולם הנדמה שמתנהל ללא השגחה אלוהית, בעולם שבו נדמה שצדיק ורע לו ורשע וטוב לו - גם בו מחבק אותנו ה' והנביא מבטיח לנו שגם "אם יתמהמה חכה לו כי בא יבא"; "וצדיק באמונתו יחיה".⁵¹

צפניה

ההתבוססות בהווה על שלל בעיותיו מבשרת מה צופן העתיד אם לא נתקן את דרכינו: "קרוב יום ה'... יום צרה ומצוקה... יום חשך ואפלה יום ענן וערפל".⁵² אולם העתיד על כל נוראותיו מבשר גם לאדם ולאומה כי "אתן אתכם לשם ולתהלה בכל עמי הארץ בשובי את שבותיכם לעיניכם אמר ה'".⁵³

חגי

כאשר האדם הפרטי ועם ישראל מתחילים לשוב בתשובה, לבנות את בית המקדש השני - הם נתקלים בקשיים. הנביא מעניק לנו את הכוח לחגוג גם ברגעים המורכבים הללו ולראות כיצד גם הם חלק מתהליך הישועה הרחב, ואזי "גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון".⁵⁴

זכריה

"מי בן ליום קטנות?"⁵⁵ שואל הנביא זכריה. בשלהי עידן הנבואה הנביא מזכיר לנו כי אסור לזלזל בשום התקדמות, קטנה ככל שתהיה, ויש לצפות לעתיד הנכסף: "בימים ההמה אשר יחזיקו עשרה אנשים מכל לשנות הגוים, והחזיקו בכנף איש יהודי לאמר: גלכה עמכם כי שמענו אלהים עמכם".⁵⁶

מלאכי

אחרון הנביאים מבשר בשורה לעולם כמלאך ה': יש תקווה! קיימת דרך לקרבת אלוהים גם לאחר עידן הנבואה, ובסופו של דבר, "הנה אנכי שלח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום ה' הגדול והנורא".⁵⁷

תהלים

דוד המלך משורר לדורות מאה וחמישים מזמורים שבהם מהלל אדם את בוראו בכל מצבי חייו. באושר ובעצב, בעושר ובעוני, בחיים ובמוות - "כל הנשמה תהלל יה הללו יה".⁵⁸

איוב

הקדוש ברוך הוא נמצא עם האדם גם בעת הייסורים הקשים ביותר, וגם בעת מפולת אישית ולאומית. ישנם מצבים בחיים שבהם אדם עשוי למצוא את עצמו שואל: איה-האב? היכן אלוהים? "אולם אני אדרש אל אל ואל אלהים אשים דברתי. עשה גדלות ואין חקר נפלאות עד אין מספר".⁵⁹

משלי

המשלים מובילים אותנו לעולם מקביל לעולמנו הנוכחי, ומאותו עולם מופשט של המלך שלמה אנו לומדים כיצד להתמודד מול פיתויי החיים, על חשיבות המשפחה, על החכמה, לימוד התורה וקיום המצוות. כל אלה מלווים אותנו במהלך ימי חיינו.

רות

נפש האדם - גם בהיותה זרה ומנוכרת בארץ חדשה - יכולה מתוך חסד וענווה לבנות את בית המלוכה של עם ישראל. ניתן לרוות רוב נחת גם בהיותנו גרים בעולם הזה.

שיר השירים

שלמה המלך, שמבטא את השלמות, מסוגל לשורר שיר שיבטא את כמיהתה של הנשמה לאלוהים. הנשמה מלאת תשוקה לחיבור עם ה', ולמרות כישלונות חוזרים ונשנים, ולמרות איך-סוף אכזבות - "כִּלְךָ יָפָה רַעֲיָתִי וּמוֹם אֵין בָּךְ".⁶⁰

קהלת

אדם יכול להקהיל סביב עצמו הישגים רבים - כסף, כבוד ונשים. אולם המלך שלמה מלמד ש"הֵבֶל הֵבֶל הֵבֶל הֵבֶל",⁶¹ הכול בר-חלוף אלא אם "סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם".⁶²

איכה

קינה מלאת כאב איך-סופי על חורבן ירושלים, האדם נשאל את אותה השאלה שנשאל אדם הראשון: איכה? כיצד נחיה בלי קדושה ובלי בית מקדש? והתשובה היא בתפילה מלאת תקווה: "הֲשִׁיבֵנו ה' אֱלֹהֵינוּ וְנִשׁוּבָה, חֲדָשׁ יְמֵינוּ כְּקֵדָם".⁶³

אסתר

בגלות אפלה, בימי הסתר וצרה, תחת שלטונו של מלך מטורף ויועץ רשע - עומדים בפרץ דמויות כמדרכי ואסתר ויוצרים מהפך אמוני. גם במקום שנדמה שלא מוזכר בגלוי שם אלוהים, אדם צריך לדעת כי השחר מפציע בסוף.

דניאל

אישם בגלות, בחצר מלך זרה, עולה יהודי לגדולה ואינו שוכח לעולם את ביתו בירושלים. גם בהיותו בגוב האריות מסוגל הוא לדון עם אל - לפתור חלומות - להביט אל פנימיות הדברים ולקדם את עולמו של הקדוש ברוך הוא למקום הראוי.

עזרא

עידן חדש מתחיל. הנבואה סיימה את תפקידה ומופיעה דמות שעוזרת להצעיד את עם ישראל לעבר עידן התורה שבעל פה, שזו תקופה שבה מוכרעים דברי התורה באמצעות שיקול הדעת של תלמידי החכמים. מעתה המציאות תתקדם לא על ידי ניסים גלויים אלא בתהליך טבעי-פוליטי המלווה בנסיגות ובעליות.

נחמיה

למרות חורבן בית המקדש הראשון וחומות ירושלים הפרוצות, אפשר להתנחם בבניין בית המקדש השני ובביצור חומות ירושלים: "וְשָׁבְתֶם אֵלַי וְשָׁמַרְתֶּם מִצְוֹתַי וְעִשִּׂיתֶם אֹתָם, אִם יִהְיֶה נִדְחַכֶּם בְּקִצֵּה הַשָּׁמַיִם מִשֵּׁם אֶקְבָּצֶם, וְהִבִּיאֹתִים אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר בְּחַרְתִּי לְשֹׁכֵן אֶת שְׁמִי שָׁם"⁶⁴.

דברי הימים

סיכומם של דברי ימי ההיסטוריה, הסתרייה, היהודית מימי בריאת העולם ועד שיבת ציון בימי בית שני, ועימם ההכרה שלאורך כל תולדות חיינו אנו מלווים בהשגחה אלוהית האוחזת בדינו ומובילה אותנו בדיוק למקום שאליו אנו צריכים להגיע.

הספר 'פרשה של הנפש' נכתב כאמור על פרשיות השבוע, אולם אנו תפילה שנזכה בעז"ה בקרוב להוציא חיבורים מעין אלו על ספרי התנ"ך כולם.

תודות

כאן המקום להודות לאנשים ולגופים רבים: לכמות שבהן הועברו שיעורי פרשת השבוע במהלך השנים - ערוץ מאיר, בית המדרש הגבוה לתורה בבר אילן, וישיבת ההסדר אפיקי דעת בשדרות; לאברהם יוספסון, חבר ותלמיד נאמן שהפיק שידורי זום של השיעורים בתקופה המאתגרת של הקורונה; לאלי רפאלי וליאב עיני ששכתבו באופן ראשוני את השיעורים בטרחה אדירה; לחיים אקשטיין על העריכה הלשונית והוספת המקורות; ולאנשי הצוות המסורים של הוצאת מגיד למו"ל יהושע מילר, לראובן ציגלר, אוריה מבורך, אפרת גרוס, משה גרוס, שרה המר ואסתר באר. תודה רבה לכל אחד ואחת מכם. שנזכה כולנו להגדיל תורה ולהאדירה.

חגי לונדין

שדרות, תשרי תשפ"ד

בראשית

בראשית יש אלוהים

את מסע החיים שלנו אנו פותחים בתובנה יסודית – העולם אינו הפקר. למרות הסתירות שאנו מוצאים בעולמנו, למרות הכישלונות, האכזבות והכאבים, אנו חשים כי ישנו כיוון שאליו החיים זורמים. יש כוח שדוחף אותנו בתמידיות אל השלב הבא, בתנועה קדימה. ממילא במציאות יש טוב, יש אמונה, יש תקווה.

הפרשה הראשונה בתורה אינה עוסקת באירועים היסטוריים או משוואות פיזיקליות, אלא מתארת לנו את מטרות העל של חיינו. מכל שבעת שלבי הבריאה, מן החטא והכישלון, מן הגירוש מגן עדן, מתוך הסכסוכים האנושיים וסיבוכי השושלות ההיסטוריות – עולה אמת אחת: יש אלוהים.

הנושאים בפרשה:

- בריאת העולם • חטא אדם הראשון והגירוש מגן עדן • קין והבל • תולדות עשרת הדורות מאדם ועד נח

פרשת בראשית, ככל פרשות התורה, מכילה נושאים שונים ויש למצוא את הקו הרוחני־נפשי החורז אותם.

התובנה הבסיסית שחורזת את הפרשה היא בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ.¹ המילה "אלוהים" היא ריבוי של המילה אל. אל זו מילה שמבטאת תנועה ליעד כלשהו: הליכה אל מקום כלשהו, התקדמות אל דבר מסוים. המילה אלוהים, אל בלשון רבים, מבטאת תנועה אינסופית, מטרה

לחיים שאינה מסתיימת לעולם. המילה שמים היא ריבוי של המילה שם; שם, ועוד שם, ועוד שם. יש מציאות שתמיד נמצאת במרחק מאיתנו, מעבר לגבולות שלנו. יש רבדים אינסופיים, עתידיים ונצחיים בחיים שלנו. ארץ היא הממדים המדירים, המרחבים שבהם אנחנו חיים בהווה. ארץ היא מלשון ריצה - זו המציאות שבה אדם רץ, פועל ומתקדם.

הפסוק השלם - ברא אלהים את השמים ואת הארץ - אינו תיאור פיזיקלי כיצד נוצר העולם, אלא משפט מפתח בנוגע לכל חיינו בעולם: יש בעולמנו ארץ ויש שמיים. יש מרחב שבו אנו חיים בהווה ויש מרחב גבוה ואינסופי הכולל עולמות שעדיין איננו מכירים. כנגד מה שהיה אפשר לחשוב שאלה מרחבים סתמיים שאין להם כיוון, התובנה הראשונה של התורה היא: בראשית ברא אלוהים. יש איל שברא את העולם, ויש לו כיוון, יש מטרה, יש תקווה. החיים אינם אוסף של נתונים הנלחמים זה בזה, אלא הכול הוא הופעה של אלוהים. זו הראשית, כלומר הבסיס של כל החיים שלנו.

בריאת העולם

מבוא לפרשת הבריאה

הנושא הראשון של פרשת בראשית הוא בריאת העולם. תיאור הבריאה בדרך כלל מעורר את השאלה: האם פסוקי בריאת העולם תואמים למדע? איך התיאור של בריאה בשישה ימים תואם את הפיזיקה, האבולוציה וכל התיאוריות המדעיות על הדרך שבה התפתח העולם? השאלה מוכרת, אך למעשה היא שייכת לדורות הקודמים. אומנם התכתשו עליה במשך מאות שנים, אבל בדורנו הדיון חסר משמעות. מטרת התורה אינה להיות ספר היסטוריה או פיזיקה. המניין שאנו מונים, שלפיו העולם קיים כחמשת אלפים ושבע מאות שנה, אין כוונתו לתיארוך המציאות הפיזית של העולם. יכול להיות שהמציאות הזאת קיימת מיליוני או מיליארדי שנים. הכוונה היא שלפני פחות מששת אלפים שנה אלוהים החל לדבר עם בני האדם, כלומר האנושות הגיעה לבשלות מוסרית ורוחנית והחל העידן שלנו, עידן האדם. בזה עוסקת פרשת בראשית.

לכן הניסיונות להסביר כיצד המתואר בפרשה מתיישב עם התיאוריות המדעיות מיותרים, ואפילו מגוחכים מעט, מפני שהתיאוריות המדעיות הולכות ומשתנות. כיום רוחות תיאוריות שלא היו בעבר, ובעתיד עתידות להחליף אותן תיאוריות אחרות. האם אחרי שביארנו את הפסוקים באופן שיתאים לתיאוריה הנוכחית, ננסה בעתיד לבארם אחרת? איננו אמורים להשוות בין המדע ובין

תיאורי התורה, מפני שהם אינם מדברים על אותו נושא. לפי המפרשים והעוסקים בתורת הנסתר, פרשת בראשית לא באה לתאר איך העולם נוצר מבחינה פיזיקלית, אלא לתאר השתלשלות של עקרונות רוחניים, ירידה של האמת העליונה לתוך החיים שלנו.

דוגמה לעיקרון זה היא הפסוק: וַיִּצַר ה' אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם עֶפְרָן מִן הָאָדָמָה.² האם הכוונה שאלוהים ברא את האדם מהבוץ? איך זה מסתדר עם האבולוציה, שלפיה האדם התפתח מאביו הקדמון של הקוף? אלא שהתורה רצתה לומר עיקרון רוחני: כמו שהאדמה מצמיחה את מה שגלום בתוכה, כך גם האדם הולך ומצמיח את הכוחות שלו. מבחינת התהליכים הביולוגיים שהתחוללו בעולם, ייתכן שהיצורים נוצרו והתפתחו בתהליכים שארכו זמן רב, מיליוני ומיליארדי שנים; אך זה כבר אינו מעניינה של התורה.

אין הכוונה לשלול את כל רובד הפשט של התורה ולטעון שכל סיפורי התורה אינם תיאורים של מקרים שקרו אלא רק עקרונות רוחניים. כלל חשוב נקוט הוא בדינו: "אין מקרא יוצא מידי פשוטו".³ בפרשות הבאות, לאורך רוב התורה, נתייחס לתיאורי התורה כעובדות שהתרחשו במציאות. זאת מפני שעם כל רובדי העומק האינסופיים שתלמידי החכמים הסיקו מן הפסוקים במהלך הדורות - רובד הפשט נותר תמיד על כנו, למעט מקרים חריגים שבהם ניגע להלן. עם זאת, אף שהתורה מציגה עובדות ואינה משל אלגורי גרידא, עיקר מטרתו של הלימוד התורני הוא לחתור לרובדי הרמז, הדרש והסוד. אם נשארים ברובד הפשט בלבד, הפסוקים עלולים להיתפס כתיאורים של מאורעות היסטוריים שאינם רלוונטיים לחיינו כיום.

על תפיסה זו של סיפורי התורה, שמתעלמת מרבדיה הפנימיים, נאמר כבר בזוהר:⁴ "ומשונין לאורייתא יבשתא" (=עושים את התורה ליבשה). או בניסוח חריף יותר: "מאן דחשיב דההוא לבושא איהו אורייתא ממש ולא מילא אחרא, תיפח רוחיה ולא יהא ליה חולקא בעלמא דאתי" (=מי שחושב שלבושי פשטי המקראות הם התורה ממש ואין עומק אחר, תיפח רוחו ולא יהיה לו חלק בעולם הבא).⁵

בלימוד התורה צריכים אנו להתעמק ולהבין מהם העקרונות הרוחניים שהתורה מוסרת לנו, וכיצד הם רלוונטיים לחיינו כיום. פשט התורה משמש בסיס לתוכן הפנימי העמוק שנלמד ממנה. למשל, במפגש עם סיפור על אברהם ושרה במצרים, שאותו אפשר ללמוד כפשוטו, יש צורך להעמיק ולהבין מה התוכן הפנימי שאברהם ושרה מביאים לעולם מול התפיסה הפרעונית. אם מתעסקים למשל בצורת הלבוש של אברהם, המטרה היא להבין טוב יותר מה

משמעות הלבוש של אברהם להיבט הרוחני שלו. העיסוק העיקרי בתורה צריך להיות ברובד הפנימי.

אולם, כאמור, יש מקרים חריגים. יש פרשות יוצאות דופן בתורה שבהן ההקשר כולו בלתי הגיוני, מה שמצריך קריאה במבט אחר.* כזו היא פרשת בראשית: היא מדברת על עולם שיש בו מושגים השונים מהעולם שלנו; ואם נדמה בנפשנו שאנו מבינים את הדברים בפשטותם, עשויים להתקבל תיאורים מנוגדים למבנה המציאות שלנו (בניגוד לניסים נקודתיים המתארים שינוי בתוך עולם הטבע המוכר לנו). לדוגמה, כבריאת היום הראשון נאמר: וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם אֶחָד, אך רק ביום הרביעי נברא השמש והירח. כיצד ייתכן שכבר ביום הראשון היו בוקר וערב? ברור אפוא שפסוקי בריאת העולם אינם כתובים על פי מערכת המושגים שלנו, ואין הכוונה שהעולם נברא בשישה ימים כמו אלה שבעולם המוכר לנו.

בפרשות בראשית ונח,⁷ הפשט משמש בעיקר בסיס לדרש, לרמז ולסוד. בריאה, גן עדן, נחש ומבול – אלו מושגים מופשטים. התורה מדברת על עיקרון רוחני, ובו צריך להתמקד. את תשומת הלב בפרשת בראשית צריך למקד לא בפרטים הטכניים, אלא לברר ולהבין לפי פשט הפסוקים מה הרעיונות הרוחניים הגלומים בהם, מפני שפרשת בראשית היא הלב של כל התורה כולה.**

* יש כמה סוגים של פסוקים היוצאים מן הכלל, שאך ורק בהם אנו מוציאים את המקרא מידי קריאתו הפשוטה: א. פסוקים שסותרים עיקרי אמונה דוגמת "ויחר אף ה'" – לכולנו ברור שלקדוש ברוך הוא אין אף, ולכן הבנת פסוק זה מתחילה מרובד הרמז, שמשמעותו כעס אלוהי שמתגלה במציאות; ב. פסוקים הסותרים דברי חז"ל מפורשים דוגמת הפסוק "עין תחת עין" (שמות כא, כג), שהתלמוד (בבא קמא פג, ב) מבהיר שהכוונה לפיצוי כספי ולא להוצאת עין בפועל (גם במקרה זה אין התעלמות מוחלטת מפשט דברי התורה; רובד הפשט נועד ליצור אפקט של הרתעה, שאכן ראוי היה להוציא את עינו של המזיק, כדברי הזוהר כי תשא קצ, ב, וראה שיחות הרצ"ה פרשת משפטים); ג. פסוקים שההקשר הכולל שלהם אינו מתיישב עם דפוסי הטבע של עולמנו, דוגמת 'מעשה מרכבה' בפרק א ביחזקאל – שעל פי רוב המפרשים צריך להילמד מרובד הרמז והלאה. לסוג זה של פסוקים משתייכת גם פרשת הבריאה (אמונות ודעות לרס"ג, מאמר שביעי).

** יש קושי ללמוד באופן זה את פרשות הבריאה, ואכן, חלק מחכמי ישראל הדריכו להתחיל ללמוד את הילדים הקטנים מפרשת לך לך. ילדים קטנים עלולים להפנים את סיפורי הבריאה באופן מוגשם, על ידי ציור פשטני של ימי הבריאה בתוספת מלאכים בעלי כנפיים, בלי להבין את הרבדים הפנימיים הרוחניים. החשש הכבד הוא שכאשר הילדים יגדלו ויהיו למבוגרים, הם יתקשו להשתחרר מהציור של ימי הילדות. לפי הדרכה זו, את פרשות בראשית ונח, הילדים ילמדו בשלב מתקדם יותר; בפרשת לך לך מתחילים סיפורי אברהם

תהו ובהו

העיקרון הרוחני המרכזי של פרשת בראשית, כאמור, הוא ההכרה שלמציאות יש כיוון. אין זה מובן מאליו, שהרי במבט ראשון הארץ היא תהו ובהו, המציאות היא כאוס. נראה שהעולם הזה אינו מסודר ואינו מוביל לשום מקום. וְחֹשֶׁךְ עַל פְּנֵי תְהוֹם⁸ - חושך הוא מלשון חסך, חיסרון. יש תחושה של אפלה וחוסר התקדמות.

עם זאת, וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֵף עַל פְּנֵי הַמַּיִם.⁹ המים הם התוכן של העולם הזה. המילה מים באה מלשון מה, ובריבוי - הרבה מה, מהות, תוכן. התוכן של העולם נראה תהו ובהו, חידלון ורוע, חיסרון נוקב עד התהום, אבל על גבי כל זה מרחפת רוח אלוהים. יש לעולם כיוון. אומנם כרגע הוא עדיין מרחף מלמעלה ואינו מופיע בפועל, אבל הוא עוטף את העולם הזה.

תחושת ה'תהו ובהו' היא תחושה מוכרת בנפש האדם. אנשים רבים מרגישים שהם סובכים סביב עצמם בחוסר כיוון, ובמקביל גם עטופים ברוע ובכוחות שליליים. אף על פי כן, אל לאדם להתייאש: יש כיוון לעולם, יש רוח אלוהים.

יום אחד

וַיֵּאמֶר אֱלֹהִים. כך מתואר כל שלב בבריאה, והמשמעות היא שאלוהים ברא את העולם במאמר פיו. בריאה פירושה שאלוהים, הכיוון של כל המציאות, האמת, הטוב, מממש עכשיו את הטוב בעולם, והופך אותו מרעיונות רוחניים למציאות ממשית. ה'אמירה' הזאת יכולה להיות תהליך איטי שאורך מיליארדי שנים בתהליך אינסופי של התקדמות. יתרה מזאת, חז"ל אומרים שהקב"ה "בונה עולמות ומחריבן",¹⁰ כלומר ייתכן כי עולמנו אינו העולם היחיד שהיה קיים. יכול להיות שמאובנים שמצאו ארכאולוגים הם שרידים של עולמות קודמים. מכל מקום, כל האמירות לאורך תיאור בריאת העולם - "ויאמר אלהים" - הן תהליכים אינסופיים, שמבררים כיצד האלוהות הולכת ומופיעה.

וַיֵּאמֶר אֱלֹהִים יְהי אור, וַיְהי אור. וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת הָאֹר כִּי טוֹב, וַיַּבְדֵּל אֱלֹהִים בֵּין הָאֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ.¹¹ האור מופיע בעולם הזה, הטוב הוא שמנצח. אולם יש גם חושך, כי כדי שהאור יצא מהכוח אל הפועל דרוש

ושרה, החיים בעולם הרומה יחסית לעולם שלנו, ולכן לילדים יכולה להיות אחיזה והבנה גם ברובד פשט - ובהמשך יוכלו להוסיף על גבי זה את הרבדים הפנימיים הרוחניים.

חסד, חיסרון, שישמש אתגר לטוב. כדי שהטוב ילך ויופיע צריך לילה ורוע. כדי לשאוף לשלמות, צריך שמשוהו יהיה חסר. כך המציאות שלנו בנויה: כדי שנוכל להוציא דברים מהכוח אל הפועל, אנו צריכים להיות מאתגרים בידי גורם כלשהו.

וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לְאֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ קָרָא לַיְלָה, וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם אֶחָד. הערב והבוקר, הלילה והיום, הם אחדות אחת. הערב בא לפני הבוקר. אומר על כך הזוהר הקדוש: "לית נהורא אלא דנפיק מגו חשוכא" (= אין אור אלא כזה היוצא מהחושך).¹² כדי להגיע לבוקר צריך לעבור תחילה דרך הערב.

זו התוכנה שאנחנו לומדים מהיום הראשון: צמיחה מגיעה מתוך כאב. הכול מוביל אל האור, אך לשם הופעתו יש צורך בלילה ובחושך.

יום שני

וַיֵּאמֶר אֱלֹהִים: יְהִי רָקִיעַ בְּתוֹךְ הַמַּיִם, וַיְהִי מִבְּדִיל בֵּין מַיִם לְמַיִם.¹³ הרקיע הוא קרום שטוח הפרוס ('רקוע') בין המים התחתונים למים העליונים, והמים הם התכולה והתוכן שנוזלים ומתפשטים ללא גבולות. יש צורך להבדיל בין המים שמתחת לרקיע למים שמעל לרקיע. וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם שֵׁנִי¹⁴ - לעומת המספר אחד, המבטא אחדות, מצב שבו הכול מתחבר יחד, המספר שתיים בתורת הסוד מבטא פיצול, הפרדה. ביום השני אנחנו לומדים שהעולם מתפצל; המים התחתונים והמים העליונים נפרדים אלו מאלו, ובאופן כללי מופיע פירוד בעולם. מעתה ואילך, העולם יהיה מורכב מכוחות מנוגדים: תהיה בו הפרדה בין מים עליונים למים תחתונים, בין עבר לעתיד, בין חומר לרוח, בין גבר לאישה, בין בני אדם לבעלי חיים.

אחרי התוכנה הראשונה שלמדנו מבריאת העולם, שהמציאות אחת והיא הולכת אל האור והטוב, כעת נלמד את התוכנה הבסיסית השנייה: העולם מורכב מפרטים רבים ושונים.

יום שלישי

יְקוּוּ הַמַּיִם מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם אֶל מְקוֹם אֶחָד וְתִרְאֶה הַיַּבְשָׁה... וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לַיַּבְשָׁה אֶרֶץ, וְלַמְּקוֹה הַמַּיִם קָרָא יַמִּים.¹⁵ עד כה המציאות הייתה רק מים, מה, תוכן ללא גבולות, וכעת באה היבשה ותוחמת את המים האינסופיים. היבשה היא קרקע מוצקה שעליה אפשר לבנות את החיים בעולם הזה. מעבר למקומות שבהם המים תוחמים את היבשה, יש עוד ימים, מרחבים אינסופיים של מים, אינסוף

ממדים, רעיונות ועולמות שעתידים להיחשף; אבל אנחנו נחיה בעיקר ביבשה, בחלקת האלוהים הקטנה שנועדה לנו.

המספר אחד שימש ביטוי לאחדות והמספר שתיים ביטא פיצול, ואילו המספר שלוש הוא ביטוי לחיבור בין שני הקצוות, "והחוט המשולש לא במהרה ינתק"¹⁶. החיבור מתחיל כעת, ביום השלישי. אומנם כבר ביום הראשון הופיע רעיון האחדות, והיה ידוע שכל הקצוות יתחברו, אבל הידיעה הזו הייתה פוטנציאל בלבד ואחריה בא דווקא הפיצול בין המרכיבים. רק עכשו מתחיל החיבור בפועל.

המספר שלוש ביהדות מבטא גם 'חזקה' - פעולות משפטיות והלכתיות שחוזרים עליהן שלוש פעמים הופכות לחזקות, קבועות ומחייבות. האדמה שנוצרת ביום השלישי, ומציבה גבול למים, היא קרקע חזקה ומוצקה שעליה אפשר להתחיל לנהל חיים. במרחב זה יחיה האדם וימלא את תפקידו לחבר בין הגורמים השונים במציאות.

ביום השלישי מופיעים גם הצמחים על האדמה. תְּדַשָּׂא הָאָרֶץ דְּשָׂא עֵשֶׂב מְזֵרֵעַ זֶרַע, עֵץ פְּרִי עֹשֶׂה פְּרִי לְמִינֹו אֲשֶׁר זָרְעוּ בּוֹ עַל הָאָרֶץ... וְתוֹצֵא הָאָרֶץ דְּשָׂא עֵשֶׂב מְזֵרֵעַ זֶרַע לְמִינֵהוּ, וְעֵץ עֹשֶׂה פְּרִי אֲשֶׁר זָרְעוּ בּוֹ לְמִינֵהוּ.¹⁷ ביום השלישי הארץ מוציאה עשב נמוך, הנקרא דשא (כמו פעולת הדישה, הרגליים דשות בו), ונבראים גם עצי פרי גבוהים.

בשלב זה אפשר להבחין בהבדל בין האמירה של אלוהים ובין הביצוע בפועל: האדמה הצמיחה "עץ עושה פרי", אבל האמירה של אלוהים הייתה "עץ פרי עושה פרי".¹⁸ מההבדל בניסוח למד המדרש שהיה פער בין הציווי למימוש: מתחילה העץ עצמו היה אמור להיות אכיל, כמו הפרי, אך בפועל רק הפרי שעל העץ ראוי לאכילה. המציאות האידיאלית הייתה ש"טעם העץ כטעם הפרי", כלומר מציאות שאין בה כל הבדל בין המטרה לבין האמצעי, אבל המציאות בפועל אינה כן. מצד האמת היינו צריכים להרגיש תחושות של סיפוק ושמחה כבר באמצע התהליך, לטעום את טעם הפרי כל חיננו, לחוש את התכלית בכל מה שאנחנו עושים; אבל במציאות, קודם אנו מגדלים את העץ בתהליך איטי הכולל עמל ויגיעה, ורק בסוף התהליך נוצר הפרי המיוחל. אם כן, למה מלכתחילה האמירה האלוהית הייתה שטעם העץ יהיה כטעם הפרי? כדי שנבין למה עלינו לשאוף.

נקודה זו משלימה לנו את התובנה השלישית: אנו מתחילים לפעול על הקרקע בעולם הזה, ובה יש פער בין הרצוי למצוי. החיים בארץ ידרשו מאיתנו עמל רב עד שנשיג את מטרותינו.

יום רביעי

יהי מארת ברקיע השמים, להבדיל בין היום ובין הלילה, והיו לאתת ולמועדים וילמים ושנים, והיו למאורת ברקיע השמים להאיר על הארץ ויהי כן. ויעש אלהים את שני המארת הגדלים, את המאור הגדל לממשלת היום, ואת המאור הקטן לממשלת הלילה ואת הפוכבים.¹⁹ כפי שראינו, הפסוקים אינם מספרים כיצד נבראו השמש והירח מבחינה אסטרונומית, אלא מביעים את התובנה הרביעית שעומדת ביסוד העולם. המספר ארבע יוצר מרחב שטוח, פרוס על פני ארבעת הכיוונים (צפון-דרום-מזרח-מערב). במרחב הזה יש צורך בקירות שיאירו לנו את הדרך, באמצעים שיתווכו בין הארץ לשמיים: אותות - כלומר סימנים, מועדים - מקורות להתוועדות וחיבור, ושנים - מלשון שינוי.

הסימנים המקשרים בינינו למציאות האלוהית אינם רק השמש והירח, אלא גם כל גורם אחר המשמש עבורנו סימן מלמעלה, כמו המלאכים, שעליהם נלמד בהמשך.²⁰ הם יוצרים התוועדות, כלומר מפגש וחיבור עם המציאות העליונה. התוצאה של מפגש כזה, בין שמיים וארץ, תהיה שינוי פנימי, התקרבות שלנו לאמת האלוהית. השמש והירח הם סוגים שונים של סימנים משמיים: יש כוחות שמאירים, כמו השמש, ומסמנים לנו בבהירות את הכיוון שעלינו ללכת בו, ויש שדומים למאור הקטן או לכוכבים בלילה - אלה רגעים בחיי האדם והאנושות שבהם הדרך מעורפלת יותר, וקשה לזהות את הכיוון שבו הקב"ה מוביל את העולם. אבל עדיין יש סימנים, יש גורמים מתווכים, והם אלה המאפשרים לנו לפעול בארבע כנפות תבל.

יום חמישי

ישרצו המים שרץ נפש חיה, ועוף יעופף על הארץ על פני רקיע השמים. ויברא אלהים את התנינם הגדלים ואת כל נפש החיה הרמשת אשר שרצו המים למינהם, ואת כל עוף פנף למינהו, וירא אלהים כי טוב. ויברך אתם אלהים לאמר פרו ורבו ומלאו את המים בימים, והעוף ירב בארץ.²¹ אחרי שנוצרו האדמה והצמחים, ביום החמישי מתחילים להיווצר האורגניזמים המפותחים יותר. גם מבחינה אבולוציונית, ההיווצרות מתחילה מהדומם ועוברת אל הצומח ואל החי, אבל לענייננו חשובה הבחינה הרוחנית. השתלשלות הבריאה מציגה פירמידה של איכות: בתחילה מופיעים המים והמציאות הגולמית הדוממת, בהמשך מופיע הצומח שהוא מפותח יותר ובשלב הבא כוחות החי. תהליך זה מראה כיצד העולם הולך ומשתכלל.

בעלי החיים שנוצרים ביום החמישי הם השרצים, יצורים קטנים שרצים,

ועופות השמיים. בין הברואים ביום זה בולטים "התנינים הגדולים" - ביטוי בתורה ובחז"ל לעוצמות חיים מיתולוגיות, אולי כמו הדינוזאורים.²² התנינים, התמסחים והלווייתנים שמצויים היום הם אולי שרידים שלהם. ביום החמישי מופיעות עוצמות חיים אדירות ופראיות.

המספר חמש מבטא הפרעה לסדר הסימטרי של המספר ארבע. הוא גם חצי מהמספר עשר, ובזה הוא מבטא חיסרון, ומלמד על מציאות מסובכת ומפורקת. ביום החמישי נבראים הגורמים המפריעים, מהשרצים הקטנים עד התנינים הגדולים. זו התוכנה החמישית: גם המזיקים והמפריעים נצרכים לקיומו של העולם, ועל כן הם מצווים לפרות ולרבות ולמלא את הארץ בכוחותיהם.

יום השישי

תוֹצֵא הָאָרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה לְמִינָהּ, בְּהֵמָה וְרֶמֶשׂ וְחַיְתוֹ אֶרֶץ לְמִינָהּ, וַיְהִי כֵן. וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת חַיַּת הָאָרֶץ לְמִינָהּ, וְאֶת הַבְּהֵמָה לְמִינָהּ, וְאֶת כָּל רֶמֶשׂ הָאֲדָמָה, לְמִינָהּ.²³ בעלי החיים המופיעים ביום השישי הם מבויתים יותר, ואיכותם גבוהה יותר מבעלי החיים הפראיים של היום החמישי. הבהמות הן בעלי החיים הנשלטים בידי האדם; המילה בהמה באה מלשון בהמה, אין לה דבר משל עצמה, אלא עניינה לשרת את האדם. חַיַּת הָאָרֶץ - אלו חיות השדה, שאומנם אינן מבויתות כל כך, אך עדיין פראיות פחות מבעלי החיים האדירים שנבראו ביום החמישי.

בריאת האדם

אחרי בעלי החיים נברא האדם: נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כְּדְמוּתֵנוּ.²⁴ המין האנושי הוא מדרגת חיים גבוהה יותר בפירמידת האיכות. ייעודו הוא: וַיְרַדּוּ בְדִגְתַּי הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם, וּבַבְּהֵמָה וּבְכָל הָאָרֶץ, וּבְכָל הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׂ עַל הָאָרֶץ.²⁵ תפקיד המין האנושי הוא לרדות, כלומר לרדת אל כל יצורי החיים ולהדריך אותם ולכוון אותם, מתוך הכרה שכלית-אנושית. לשלוט ולכוון, מבלי לשעבד, את בעלי החיים והצומח.

כיצד נברא האדם? האדם נברא ביום השישי של הבריאה, ובכך משלים מבנה סימטרי - שתי שלשות של ימי בריאה. המספר שש מייצג את המרחב כולו על ששת כיווניו: קדימה, אחורה, ימינה, שמאלה, מטה ומעלה. הוא מבטא את המרחב של כל המציאות.

וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ בְּצֶלֶם אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָא אֹתָם.²⁶ הדימוי הרווח, שהתקבע אצל רוב בני האדם, הוא שבתחילה נברא אדם, ואחר כך בשנתו הוצאה ממנו צלע וממנה נוצרה האישה (לפי התיאור בפרק ב).

אולם אין חובה להבין את הדברים באופן פשטני זה. על פי המדרשים הבריאה לא התרחשה כך, אלא תחילה נבראו איש ואישה צמודים גב אל גב,²⁷ "זכר ונקבה ברא אותם". הביטוי "זכר ונקבה ברא אותם" מדבר על יצור שמשאיר חותם וזכר בעולם, ונוקב עד התהום. שני צדדים של המין האנושי שמותירים משמעות אדירה בעולם. בהמשך, בפרק ב, נראה כיצד הפך האדם השלם לאיש ואישה נפרדים ומה המשמעות של התהליך הזה.

עם סיום בריאת האדם, נאמר לו תפקידו: פָּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת הָאָרֶץ וּכְבָשׁוּ.²⁸ האדם מקבל את התפקיד לפרות ולרבות, להטביע את חותמו בעולם, למלא את הארץ, לנהל ולכוון אותה.

גם האדם הפרטי עובר שלבים של התפתחות, בדומה לששת השלבים של ימי הבריאה. תחילה מופיעה אצלו ההבנה הפשוטה שיש לחיים כיוון טוב, של אור; אחר כך הכיוון שלו מתפצל לפעולות שונות; הוא מתחיל לתחום ולהגדיר את הפעולות שלו; הוא מחפש סימנים שיובילו אותו לדרך הנכונה שבה עליו לסדר את חייו; בהמשך מתפרצים בו כוחות אדירים שמשותלים בו, אך עם זאת מקדמים אותו; לאחר מכן מתפתחים אצלו ההכרה, התוכנה והשכל. לא תמיד שלבי ההתפתחות של האדם מסודרים זה אחר זה כסדר של ששת השלבים; לפעמים נצרכת חזרה לאחור כדי להשלים את השלב הקודם, ולעיתים יש קפיצה ודילוג. מכל מקום, התורה מתארת לנו בשלבי הבריאה את הדינמיקה של כוחות החיים המתפתחים וצומחים במציאות.

מסופר שלפני פטירתו שכב בעל התניא במיטת חוליו והביט על התקרה. נכדו ישב לידו. שאל בעל התניא את נכדו מה הוא רואה, ונכדו ענה שהוא רואה את קורות התקרה. אמר לו בעל התניא: "אני רואה רק את הכוח האלוהי שמחזיק את התקרה", ואלו היו מילותיו האחרונות. הכוח האלוהי הוא המוקד של סיפור ימי הבריאה. כל מה שאנו רואים בעולם הוא חלק ממערך אחד גדול, המובל בתהליכים אינסופיים בכיוון המוליך אל א-ל, אלוהים.

החל מבריאתו, גם האדם נעשה מעורב בחלק מהתהליכים האלוהיים שמניעים את העולם. יש לנו מקום בתוך השרשרת האינסופית הזאת, שעוברת דרך ההיסטוריה, האדם, בעלי החיים והיקום כולו.

שבת

וַיְכַלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל צְבָאָם.²⁹ הבריאה הושלמה בשישה ימים, וכעת העולם בשל להופעת מדרגת השבת.

המספר שבע מייצג את ששת הכיוונים של המרחב בתוספת הנקודה

הפנימית. יש נקודה פנימית בזמן, וכן בכל ממד אחר בחיים, שבה מתגלה השביתה של אלוהים. אין הכוונה שהוא מרגיש צורך לנוח מהעמל של ששת הימים, אלא שהבריאה שלו מגיעה לסיימה. אם ראינו שהתהליכים האלוהיים מקדמים כל הזמן את העולם, בשבת מופיעה התכלית שלהם. וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה.³⁰ כל החיים אנו מצווים לחיות בעמל בלתי פוסק, אבל יש רגעים שבהם אנו מצליחים לגעת בתכלית. גם אם עבודה רבה עוד לפנינו, אנחנו מביטים במלאכתנו כאילו היא כבר עשויה.³¹ חז"ל מגדירים מצב זה כ"מעין עולם הבא". ככל שאדם הולך ומתקדם אל העולם שהולך ובא, כך הוא גם השבת מופיעה יותר בחיים שלו. שבת היא רגע שבו אנחנו נוגעים בשלמות, לכן אנחנו נחים בה ושובתים ממלאכות היצירה. השבת קשורה לכל ימי השבוע, כפי שמשתקף בקטע שבסוף תפילת שחרית שבכל יום, שאנו אומרים קודם שיר של יום: "היום יום ראשון בשבת", "היום יום שני בשבת" וכן הלאה. על גבי שישה ימים של עשייה ויצירה, מגיע היום השביעי ומבטא את השלמות שמתנוצצת מכל ימי השבוע.

האדם אמור להרגיש בשבת כיצד הכול שב למקורו. בקידוש שכליל שבת אומרים: "זכר למעשה בראשית", כי השבת מחזירה אותנו אל נקודת הראשית, אל המפגש עם השלמות של אלוהים. לא משנה כמה התפצלנו והתנתקנו בימי השבוע, אנחנו שבים אל השבת.

אחרי שראינו בפרק א את ימי הבריאה, ואת העקרונות שעליהם בנויים חיינו, מתוארת השתלשלות המציאות בפועל. מפרק ב ועד סוף התורה מתואר כיצד עקרונות אלה של העולם הולכים ומופיעים לאט לאט בחיים שלנו ובהיסטוריה.

האדם בגן עדן

אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהַבְרָאָם, בַּיּוֹם עָשׂוֹת ה' אֱלֹהִים אֶרֶץ וְשָׁמַיִם³² -
עתה התשתית קיימת, נוצר כבר הפוטנציאל של העולם. אולם לא די בזה.

וְכָל שִׁיחַ הַשָּׂדֶה טָרֵם יְהִיָּה בְּאֶרֶץ, וְכָל עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה טָרֵם יִצְמַח, כִּי לֹא הִמְטִיר ה' אֱלֹהִים עַל הָאָרֶץ, וְאָדָם אֵין לְעַבֵּד אֶת הָאֲדָמָה.³³ בשני הפסוקים האלה, לראשונה אלוהים מכונה "ה' אלוהים", בשם הו"ה. אחרי שהופיע הבסיס לעולם שנברא בידי אלוהים, מתגלה כי יש לו הופעה נוספת המתגלמת בשם הו"ה. כזכור, אלוהים מבטא את השאיפה אל, וזו מגמה שתחומה עדיין

בתוך העולמות של הבריאה. שם הוי"ה מבטא את מה שמופיע בתוך ההוויה, בהווה וגם בעתיד.

האדם נקרא להיפתח למציאות עליונה עוד יותר; לא רק למי שנותן את הכיוון בתוך המציאות של העולם האנושי, הטבעי והקוסמולוגי, אלא אף לשלמות האינסופית שמעל ומעבר להווה. התיאור שמתחיל ב"אלה תולדות השמים והארץ בהבראם" מראה כיצד המציאות הולכת ומופיעה בפועל בידי הבורא והיוצר, "ה' אלוהים", כפי שאמר אליהו בהר הכרמל וכפי שאנו אומרים בסוף תפילות יום הכיפורים, השלמות האינסופית (ה') מתגלה בכיוון המוסרי של העולם הזה (אלוהים).

וְאֵד יַעֲלֶה מִן הָאָרֶץ, וְהִשְׁקָה אֶת כָּל פְּנֵי הָאֲדָמָה, וַיִּיצֶר ה' אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם עֶפְרָה מִן הָאֲדָמָה, וַיִּפַּח בְּאָפָיו נְשָׁמַת חַיִּים, וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה.³⁴ עד כה לא היה עוד מטר. מטר לשון מטררה; מטר הוא מים שיוורדים מלמעלה, מהשמיים אל הארץ. בשלב הראשון, המציאות הייתה צריכה להבין שעליה להיפתח למשהו מעבר למסגרת של העולם. עד עתה, האדמה ניסתה להשקות את עצמה בעצמה: אך, אוויר חם, עלה מהאדמה והשקה אותה. זהו ביטוי לניסיון לנהל את העולם הזה רק באמצעות כלים ארציים. אבל ההשקיה הזו הייתה מצומצמת מאוד, עד שהגיע המטר, מטרה גדולה יותר שהגיעה מחוץ למערכת הארצית.

על מי תוטל המשימה להבין זאת, וללמד את כל היקום להיפתח למה שמעליו ומה שמעבר לו? וַיִּיצֶר ה' אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם עֶפְרָה מִן הָאֲדָמָה, וַיִּפַּח בְּאָפָיו נְשָׁמַת חַיִּים. ה' אלוהים יוצר את האדם כמו האדמה, ההולכת וצומחת. נברא יצור שבניגוד לשאר היצורים אינו מוגבל לעולם הזה אלא "ותחסרהו מעט מאלוהים".³⁵ האדם ילך ויצמח, יוציא את עצמו מהכוח אל הפועל על ידי נשמת החיים שבקרבנו. נשמה לשון נוע-שמה. האדם קשור במציאות ההווה, אך נתונה בו גם הנשמה, שהיא הנוטעת בו את הרצון לצמוח אל מה שמעבר.

וַיִּטֵּעַ ה' אֱלֹהִים גֵּן בְּעֵדֶן מִקְדָּשׁ, וַיִּשֶׂם שֵׁם אֶת הָאָדָם אֲשֶׁר יָצָר.³⁶ זהו מרחב החיים של האדם, בעל נשמת החיים. גן עדן אינו בהכרח מקום פיזי; זהו גן עדין, גן שיש בו עונג, מציאות אידיאלית של טוב. זו נקודת ההתחלה של האדם; יש בו צלם אלוהים ונשמה אלוהית מלמעלה, הוא שייך אל העדן ואל הטוב. אחר כך האדם יגורש משם, וכל מהלך חייה של האנושות יהיה חזרה לשם. אבל ההתחלה היא שם בגן עדן.

בתוך אותו גן עדן - וַיִּצְמַח ה' אֱלֹהִים מִן הָאֲדָמָה כֹּל עֵץ נְחָמֵד לְמִרְאֵה

וְטוֹב לְמַאֲכָל, וְעֵץ הַחַיִּים בְּתוֹךְ הַגֶּן, וְעֵץ הַדַּעַת טוֹב וְרַע.³⁷ עֲצִים מַלְשׁוֹן עֲצוֹת. יש כיוונים ותובנות המובילים את האדם. הכיוונים האידיאליים נחמדים למראה וטובים למאכל, כלומר יש בהם התאמה בין הנראות החיצונית לתוכן הפנימי. שונה מהם עץ הדעת טוב ורע, שהוא עצה להביט על העולם באופן הכרתי, כלומר לעשות טוב או רע לא בגלל תחושת השייכות הטבעית אלא מתוך החלטה שהטוב הוא אמת והרע הוא השקר (שזו מדרגה פחותה מאינסטינקט טבעי). בהמשך הנחש יפתה את האדם לאכול מעץ זה, אבל מתחילה, במציאות האידיאלית - האדם אמור לזהות כל טוב וכל רע בחייו באופן טבעי וזורם.

ארבעת הנהרות

וַנְהַר יֵצֵא מֵעֵדֶן לְהַשְׁקוֹת אֶת הַגֶּן, וּמִשָּׁם יִפְרֹד וְהָיָה לְאַרְבָּעָה נְאֻשִׁים.³⁸ ארבעת הנהרות שבגן ערן מבטאים פנים שונות שבהן אפשר להוביל את המין האנושי. נהר מלשון נהרה, שמחה ועוצמה. אלו כוחות שמתפשטים בעוצמה מתוך גן העדן.

שֵׁם הָאֶחָד פִּישׁוֹן, הוּא הַסֹּבֵב אֶת כָּל אֶרֶץ הַחֲוִילָה אֲשֶׁר שָׁם הַזֶּהָב.³⁹ לפי הזוהר הקדוש, פִּישׁוֹן משמעו פה-שונה, פה שעוסק בלימוד. החווילה היא התוחלת והתקווה; היכולת ללמוד נותנת לאדם את התוחלת. זהב לשון זה-הב, רצון של האדם לנכס לעצמו את הדברים הקיימים בעולם, לא מתוך תאוות בצע אלא מרצון חיובי - וזהב הארץ ההוא טוב.⁴⁰ האדם רוצה, על ידי יכולת הלימוד שלו, להקיף את כל הדברים החיוביים שיש במציאות. שֵׁם הַבְּדִלָח וְאֶבֶן הַשֹּׁהַם⁴¹ - בדולח הוא האפשרות לבדל את הדברים החיצוניים, ואבן השוהם זו האפשרות לקרוא בשם לכל דבר. שניהם יחד נותנים לאדם את האפשרות להפריד ממנו את השלילי ולנכס אליו את החיובי.

וְשֵׁם הַנְּהָר הַשֵּׁנִי גִיחוֹן, הוּא הַסֹּבֵב אֶת כָּל אֶרֶץ פּוּשׁ.⁴² גיחון מלשון גחון, כוח נמוך שהולך סמוך לארץ. זהו הכוח שמנמיך, מגחיק, מרדד את הכול. כמו ארץ כוש, המבטאת מקום אפל רוחנית, יש לאדם אפשרות להוריד את חייו לשפל. וְשֵׁם הַנְּהָר הַשְּׁלִישִׁי חֲדַקְל, הוּא הַהֶלֶךְ קְדָמַת אֲשׁוּר.⁴³ על פי הזוהר הקדוש, חֲדַקְל מלשון חד וקל; מציאות טובה וקלילה, לא כבדה מדי.

וְהַנְּהָר הָרְבִיעִי הוּא פְרָת⁴⁴ - מלשון פרייה ורבייה, זו מציאות שהולכת ופורת.

מתוך המרחב האידיאלי שהאדם נמצא בו, פונות דרכים שונות: יש כוח שמוכיל להשגת כל הדברים החיוביים בעולם, יש כוח שמוכיל לשפלות, יש גם כוח טוב אך קל ופשוט ויש כוח שמגדיל ומרבה את הכול.

פיצול הזכר והנקבה

הקב"ה אומר לאדם לאכול מכל פרי עץ הגן, רק לא מעץ הדעת טוב ורע, כדי לא להיות במבט חיצוני לחיים שבוחן בדעת את הטוב והרע. במציאות האידיאלית, אין פער בין התחושות האינסטינקטיביות הטבעיות ובין הניתוח השכלי; מה שנתפס בשכל כטוב - הוא גם מה שנמשכים אליו בטבעיות. אולם בפועל המציאות אינה מובלת כך, והדבר מתגלה כבר בשעה שאלוהים מפריד את האדם לאיש ואישה.

בתחילה האיש והאישה היו מחוברים גב אל גב. צד הגבריות - האקטיבי, וצד הנשיות - הפסיבי, פנו לשני צדדים מנוגדים. זו הכוונה במילה **צלע** - צד. לאחר מכן התפצלו הצדדים לשני גופים נפרדים, ובזווית יתחברו פנים אל פנים. האדם נברא שלם, כששני צדדיו מחוברים; אך חיבור זה הופיע רק בפוטנציאל, כיוון שהצדדים היו מחוברים רק בגבם, בלי יכולת להתחבר באמת. נסירתם לשתי זהויות שונות מאפשרת להם, על ידי בחירה חופשית, להיפגש ולממש את פוטנציאל החיבור ביניהם מתוך מודעות והכרה.

האנושות עוברת תהליך שבו היא עוברת מאינסטינקט טבעי (חיבור גב לגב) להיפרדות, כלומר להתפתחות שכלית שתוביל בשלב הראשון לסיבוך החיים, עד שלבסוף יתחברו האינסטינקט והטבעיות עם השכל וההכרה. זו תהיה דמות האדם השלמה. זהו סיפור ההיסטוריה האנושית.

וַיִּפֶּל ה' אֱלֹהִים תְּרִדְמָה עַל הָאָדָם וַיִּישָׁן, וַיִּקַּח אֶחָת מִצְלָעֹתָיו וַיִּסְגֵּר בָּשָׂר תַּחְתָּנָה. וַיִּבֶן ה' אֱלֹהִים אֶת הַצֶּלַע אֲשֶׁר לָקַח מִן הָאָדָם לְאִשָּׁה וַיְבָאָהּ אֶל הָאָדָם.⁴⁵ יש איש ויש אישה, לכל אחד מהם אישיות מיוחדת משלו, ולכל אחד מהם תפקיד משלו. ההפרדה ביניהם היא **בשורה**, "ויסגור בשר תחתנה", בזכותה יכול כל אחד מהם להוליד, ובלבד שיתחבר מחדש עם בן הזוג ששונה ממנו בכוחותיו. בשלב הפיצול, הקב"ה מפיל על האדם תרדמה, שזה עולם הדממה.

עץ הדעת טוב ורע

וַיְהִי וּשְׁנֵיהֶם עֲרוּמִים הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ, וְלֹא יִתְבַּשְׁשׁוּ.⁴⁶ כיוון שהחיים בגן עדן היו טבעיים, לא היה פער בין החיצוניות לפנימיות אצל האיש והאישה. לכן גם לא התביישו בעובדה שגופם עירום.

בשלב זה מגיע הנחש. הנחש הוא ביטוי לכוחות הנמוכים, ליצר הרע, לצדדי הניחוש שמסיתים את האדם מן הטבעיות אל מה שפסול ואסור. זהו הצד בנפש האנושית שאינו מתחבר אל הטבעיות האלוהית, אלא שוקל את הדברים באמצעות השכל האנושי ותו לא; אף שהחלטות מתקבלות מתוך שיקול דעת,

זהו סוג של 'ניחוש', כלומר החלטות מתוך הסתברות סטטיסטית ולא ודאות נשמטית-טבעית. הוא המוביל לחטא, לאיבוד העצמייות ולגירוש מגן עדן.

כיוון שאכל האדם מעץ הדעת טוב ורע, והלך בכיוון שמנתק אותו מהחיים הטבעיים, חייו יהיו עתה מלאי מאמץ ויגיעה, רחוקים מהטבעיות הפשוטה. לכן מכאן ואילך יידרש מבני האדם עמל - בַּזְעַת אַפְיָךְ תֹּאכַל לֶחֶם,⁴⁷ לא הכול יבוא בקלות ובאופן טבעי. גם ההיריון נעשה מעתה קשה - הַרְבֵּה אֶרְבֶּה עֶצְבוֹנָךְ וְהִרְבֵּה, בְּעֶצֶב תֵּלְדִי בָנִים.⁴⁸ היצירה באה מתוך עצב, מעצורים וכאבים.

כאשר הנחש מפתה את האדם לאכול מפרי עץ הדעת, כאשר כוחות הניחוש והאקראיות מפתים את האדם להתנהל בקרירות חיצונית של דעת ולא בטבעיות הפשוטה של החיים, התוצאה היא גירוש מגן עדן. מכאן ואילך, כל ההיסטוריה תנוע סביב הרצון לשוב לשם ולתקן את החטא, לשוב אל טבעיות החיים, אך הפעם מתוך מודעות והכרה. חטא אדם הראשון ותיקונו הם ביטוי לתהליך הבלתי נמנע של השתלשלות ההיסטוריה האנושית - מעבר מטבעיות לחיים של עמל וכאב, ומשם חזרה לחיים טבעיים ושלמים.

זהו התהליך שעובר כל אדם בעולמנו: הוא נולד וגדל בטבעיות, הכול פשוט לו, הכול מחובר ומתאים. ההורים שלו תמיד צודקים, והוא יודע הכול - מה טוב ומה רע. לאחר מכן מגיע שלב של פיצול - מתחיל בירור עצמי, הוא טועם מעץ הדעת טוב ורע ומפתח הכרה. ההכרה שרכש מסבכת אותו, אך סיבוך זה הכרחי להתפתחות, שהרי אילו בני האדם היו נשארים בגן עדן ללא הנחש - האנושות לא הייתה מתקדמת. תוך כדי הסיבוך האדם אינו מודע כל כך לעצמו, אבל בהמשך חייו, עם השנים, האדם מתקדם ומתוודע לעצמו, עד שהוא מחבר את כל הצדדים שנפרדו והתפצלו בתוכו, מתוך דעת והכרה המתחברות אל הטבעיות. זו השיבה האישית לגן עדן.

במישור האישי, האדם חוזר לבסוף אל עצמו באופן בוגר ומודע. בחייה של האנושות, התהליכים הללו הם אינסופיים - ועם זאת, אנחנו כל הזמן מתקדמים בהם.

התפתחות האנושות

קין והבל

לאחר מכן נולדים קין והבל. קין מלשון קניין, והבל פירושו אוויר. שני הבנים פונים לדרכים שונות: קין עובד אדמה והבל מגדל צאן.

ישנן שתי דרכים להיפגש עם אלוהים, עם הכיוון שמוביל את האדם. יש

דרך של קניין, רכושנות וקיבעון. דרך זו מתבטאת בעבודת האדמה - אחיזה באדמה הארצית ללא תנועה, ללא מוכנות להתקדם. הדרך השנייה היא תנועה והתקדמות. דרך זו מאפיינת את רועה הצאן - היכולת לנדוד, לא להיות מקובע במקום אחד.

קין רוצח את הבל. בשלב זה כוח הקיבעון גובר על הרצון להתקדמות, מכה בו ומנצח אותו. אולם טעותו של קין מתבררת לו, וגם מתברר לו כיצד לתקן טעויות וגם שתמיד יש דרך לשוב בתשובה. לקין נשארה תכונת הקניין והחומרנות, והוא מקולל "נע ונד תהיה בארץ", אך הוא לומד את האפשרות לשוב בתשובה. הָלוֹא אִם פִּיטִיב שְׂאֵת,⁴⁹ אם תתקן את דרכיך תוכל לשאת את משא החיים. בסופו של דבר קין בונה עיר, כלומר עושה סוג של תשובה שבה הוא מקים עיר יציבה שאינה קפואה ומאובנת. כל אדם יכול לממש את הרצון שלו לקניין ולכנות ערים גדולות.

התעצמות הכוחות האנושיים ונפילתם

מכאן הולכת האנושות ומתרבה. מבחינה עובדתית-היסטורית, לא מן הנמנע שה' ברא עוד אנשים במקביל לאדם הראשון, ומכולם התפתחה האנושות כפי שהיא מוכרת לנו. מכל מקום, מבחינה ערכית-רוחנית, בריאתו של אדם הראשון הייתה השלב הראשון בהתפתחות אנושית. המניין היהודי של חמשת אלפים שבע מאות ומשהו שנים לבריאת העולם מתייחס לספירת השנים מתחילת הציוויליזציה הרוחנית של האנושות (מספר השנים לקיומו של כדור הארץ או להופעת ההומוספיינס אינו מעניינה של התורה). וכעת אנו עוברים לשלב הבא. בשלב הבא מתגלים באנושות כוחות אדירים: בני אדם שחיים מאות שנים - לאו דווקא במשמעות הפיזית - אלא בעיקר באיכות החיים שלהם, וכל אחד מהם מבטא זווית נוספת שמופיעה בעולם. אולם הכוחות האלה אינם זורמים באופן טבעי, בני האדם צוברים כוח מוגזם ומשתמשים בו באופן מעוות. כך הם מגיעים למשבר בלתי נמנע, שאת תוצאתו נראה בפרשה הבאה - מבול שמגיע ומציף את הארץ. את המבול, ואת הדרך לכנות את העולם מחדש, נראה בפרשת נח.

סיכום

פרשת בראשית מגלה לנו שיש כיוון ומטרה לעולם. מתוך הכיוון הזה העולם הולך ונבנה - יש בו מורכבות וחיבור, כוחות פראיים ואדם שביכולתו לנהל

בראשית - יש אלוהים

אותם. האדם מתחיל את דרכו בחיים טבעיים, התואמים את הכיוון האלוהי, אבל מתפתה ללכת אחרי החשבונות האנושיים, ומוצא את עצמו בעולם מורכב ומפותל. מכאן יוצא האדם לדרך קשה ומאתגרת, שבה יצטרך לברר את דרכו בעזרת הכרתו וכוחותיו, ובסוף הפרשה הם מובילים אותו אל סף התרסקות. האדם נולד כשהוא פשוט וטבעי, אך לאט לאט מתבגר, מחפש את דרכו ומסתבך. על המשך הדרך עוד נלמד בפרשות הבאות, אך מכל מקום, נקודת ההתחלה של האדם והעולם היא: **בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים**. פרשת 'בראשית' מלמדת את התובנה היסודית: יש אלוהים.

הערות

הקדמה

1. ירושלמי מגילה ד, א: "משה התקין שיהיו ישראל קוראים בתורה בשבתות ובימים טובים ובראשי חודשים ובחולו של מועד. בא עזרא והתקין לישראל שיהיו קוראים בתורה בשני ובחמישי ובשבת במנחה". בבלי בבא קמא (פב, א): "עמדו נביאים שביניהם (בימי משה) ותקנו להם שיהיו קוראים בשבת ומפסיקין באחד בשבת, וקוראים בשני ומפסיקים שלישי ורביעי וקוראים בחמישי ומפסיקין ערב שבת".
2. תוספות מנחות כ, ב; שולחן ערוך הרב או"ח קפ.
3. מנחות לב, ב: "אם יבא אליהו ויאמר חולצין במנעל - שומעין לו, אין חולצין בסנדל - אין שומעין לו, שכבר נהגו העם בסנדל"; עין איה שבת א, פרק ב קלט: "יסודה של תורה שבעל פה הוא השמירה של קבלת אבותינו, מה שהתנחלו באומה בפרסום והסכמה".
4. ראה במאמר 'הרצאת הרב', המודפס בסוף הספר אורות התורה.
5. שמונה קבצים ח, קנז.
6. במדבר ח, א-ד.
7. שם ח, ה-כו.
8. שם ט, א-טו.
9. שם ט, טו-כג; י, א-כט.
10. שם ט, כט-לג.
11. שם ט, לה-לו.
12. שם יא, א-טו.
13. שם יא, טז-כה.
14. שם יא, כו-ל.
15. שם יב, א-טז.
16. מדרש תנחומא בהעלותך, ג.
17. שם.
18. במדבר ט, ח.
19. מדרש תנחומא בהעלותך, כח.
20. בבא קמא כה, א.
21. חגיגה יד, ב; שו"ת לרבי משה דה ליאון א, עמ' 64.
22. מהר"ל באר הגולה, באר החמישי.
23. פרקי דרבי אליעזר; זהר שם.
24. שבת סג, א.
25. ראו ביאור הרב קוק בעין איה על הגמרא ברכות סג, א: "ואמרו לאחינו שבגולה אם שומעים מוטב, ואם לאו יעלו להר, אחיה יבנה מזבח, חנניה ינגן בכנור, ויכפרו כולם ויאמרו אין להם חלק באלוהי ישראל".
26. במדבר יב, ט.
27. שלושה עשר עיקרי אמונה של הרמב"ם.
28. מורה נבוכים, בעיקר פרקים רבים בחלק א.
29. מות כא, כג.

30. בבא קמא פג, ב. מעולמנו וברור שכוונתם למשל (ישנן גם פעמים רבות שנמצאות ברברי חז"ל גרסאות סותרות לאותו סיפור, ומן הסתם כוונתה של כל גרסה לבטא זווית רוחנית אחרת). ראייה מפורשת לכך נמצאת במסכת עירובין סג, א, שם מובא סיפור על תלמיד בשם "יהודה בן גוריא", ולשאלת הגמרא מדוע הזכיר שמו ושם אביו, עונה התלמוד "שלא תאמר משל היה", ומכלל הן אתה שומע לאו - שבסיפורים אחרים ייתכן שמדובר במשל. עיקרון זה מנחה את ספרו של המהר"ל באר הגולה, שמוכיח ממאות מדרשים שעיקר כוונת חז"ל הייתה לבאר צד רעיוני ולא תיאור מציאות מוחשית.
34. תיקוני זוהר, תיקון ל.
35. זוהר חלק ג, קנב.
36. בראשית יח, ו.
37. המלבי"ם והאלשיך הקדוש (שם) לומדים מפסוק זה את מידת הזריזות וההידור להכנסת אורחים. ספר מגיד מישרים לרבי יוסף קארו מקביל את "שלש סאים קמח סלת" למידות נצח, הוד ויסוד. וכן על זה הדרך.
38. בהתאם לכך ייתכן שיש להעריך מחדש את משקלם של מקצועות הארכיאולוגיה, הספרות או הגיאוגרפיה התנ"כית, שתופסים כיום את עיקר הלימוד במערכת החינוך והאקדמיה, והרושם המתקבל הוא שאינם זוכים כל כך בהצלחה בחיבור התנ"ך על הלומדים.
39. מגילה יד, א.
40. בראשית א, א.
41. שמות ג, יד.
30. בבא קמא פג, ב.
31. זוהר כי תשא קצ, ב; שיחות הרצי"ה פרשת משפטים. כלל זה גם יכול ליישב את הסתירות שאנו מוצאים למשל במניין השנים בתנ"ך. מניין השנים לעיתים בא לציין עיקרון רוחני ולא דווקא את ציר הזמן המוכר לנו. לדוגמה, בספר מלכים נאמר (ב טו, ל): "ויקשור קשר הושע בן אלה על פקח בן רמליהו ויכהו וימיתוהו וימלוך תחתיו בשנת עשרים ליותם בן עזיה", לכאורה, יותם מלך רק שש עשרה שנה, אם כן, כיצד מציין הכתוב שפקח מת בשנת עשרים למלכות יותם? עונה על כך סדר עולם רבה ש"היתה גזירה גזורה מימי יותם", היינו שפקח התחיל את מלחמותיו מול יהודה כבר בימי יותם, ולכן 'נגזרה הגזרה' עליו כבר אז, ומשם מונים את קיצו, שהגיע כאמור כעשרים שנה מתחילת ימי מלכות יותם (עשרים שנה שהיו מורכבות משש עשרה שנות מלכות יותם ועוד ארבע שנות אחז שמלך לאחר יותם). כלומר הנבואה באה ללמד שסיום מלכותו של פקח הגיע עקב הנזק שגרם למלכות יותם, וציון השנה לא בא לתאר את הזמן הכרונולוגי של מות יותם.
32. אמונות ודעות לרס"ג, מאמר שביעי; ורבים מספרי תורת הסוד.
33. ראוי להוסיף שבניגוד לפסוקי התנ"ך שבהם אנו כאמור מעמידים את הפסוקים כפשוטם למעט מקרים חריגים, במדרשי חז"ל אין אנו חייבים לדחוק ליישוב הפשוט. רבים ממדרשי חז"ל מדברים על עולם מושגים הרחוק

הערות

10. קהלת רבה ג.
11. בראשית א, ג-ד.
12. זוהר תצוה קפד, א.
13. בראשית א, ו.
14. שם, ח.
15. שם, ט.
16. קהלת ד, יב.
17. בראשית א, יב.
18. שם, יא.
19. בראשית א, יד-טז.
20. ראו פרשת וירא.
21. בראשית א, כ-כב.
22. בבא בתרא עד, ב ועוד.
23. בראשית א, כד-כה.
24. בראשית א, כו.
25. שם.
26. שם, כז.
27. ברכות סא, א; ויקרא רבה יד ועוד.
28. בראשית א, כח.
29. בראשית ב, א.
30. שם, ב-ג.
31. "כשתבוא שבת, יהא בעיניך כאלו כל מלאכתך עשויה" (רש"י שמות כ, ט, על פי המכילתא ועוד).
32. בראשית ב, ד.
33. שם, ה.
34. שם, ו-ז.
35. תהלים ח, ו.
36. בראשית ב, ח.
37. שם, ט.
38. שם, י.
39. שם, יא.
40. שם, יב.
41. שם.
42. שופטים כא, כה.
43. ישעיהו יא, ו.
44. פסחים פז, א.
45. הושע ב, א.
46. יואל ב, א.
47. עמוס ט, יא.
48. עובדיה א, ד.
49. מיכה ו, ח.
50. נחום ב, א.
51. חבקוק ב, ג-ד.
52. צפניה א, יד-טו.
53. צפניה ג, כ.
54. חגי ב, ט.
55. זכריה ד, י.
56. זכריה ח, כג.
57. מלאכי ג, כג.
58. תהלים קנ, ו.
59. איוב ה, ח-ט.
60. שיר השירים ד, ז.
61. קהלת א, ב.
62. קהלת יב, יג.
63. איכה ה, כא.
64. נחמיה א, ט.
בראשית: יש אלוהים
1. בראשית א, א.
2. שם ב, ז.
3. שבת סג, א.
4. תיקוני זוהר, תיקון ל.
5. זוהר חלק ג, קנב.
6. בראשית א, ה.
7. וכן פרקים כמו יחזקאל א, שעוסק ב'מעשה המרכבה'.
8. בראשית א, ב.
9. שם.

- לך לך: להתחיל ללכת**
42. שם, יג.
 43. שם, יד.
 44. שם.
 45. בראשית ב, כא-כב.
 46. בראשית ב, כה.
 47. בראשית ג, יט.
 48. שם, טז.
 49. בראשית ד, ז.
1. החישוב מובא בסדר עולם רבה, א.
 2. כפי שראינו בפרשת בראשית, נקודת הזמן שנקראת בתורה 'בריאת העולם' היא זו שבה קיים אדם במדרגה מוסרית בסיסית, שיכול לנהל קשר עם אלוהים. מנקודה זו מתחילה ההיסטוריה האנושית. עיינו שם להרחבה.
3. סנהדרין צז, א.
 4. אלפיים שנים אלו הסתיימו בערך בחתימת המשנה, מעט אחרי חורבן בית שני, ואז החל העידן השלישי - "אלפיים שנות משיח". מאז החורבן ועד ימינו, האנושות מקדמת את עצמה לקראת הגאולה.
5. בראשית ב, ד.
 6. בראשית רבה יב.
 7. בבא בתרא טו, א (על פי תהלים פט, א).
 8. בראשית רבה מא, ועוד.
 9. אבות ה, ג.
 10. בראשית י, ט.
 11. בראשית רבה לח ועוד.
 12. רש"י בראשית יא, לב.
 13. בראשית רבה לט.
 14. פסיקתא זוטרותא בראשית טו, ה.
 15. תנחומא לך לך, ח.
 16. בראשית יג, א, ג, ד.
 17. בראשית רבה לט, יד.
 18. במדבר כג, ט.
 19. בראשית רבה מב, ג.
 20. שהוא 'אמרפל' לדעת חז"ל. מדרש רבה שם, ד.
 21. מדרש רבה שם, ה.
 22. מדרש רבה מג, ו.
 23. משנה בבא קמא ז, ז.
- נח: כשהעולם קורס**
1. בראשית א, כא.
 2. בראשית רבה ג, ז
 3. דברים כ, יט.
 4. קידושין לב, א; מכות כב, א ועוד.
 5. תענית ב, א.
 6. סוטה ב, א.
 7. משנה שבת ז, ב.
 8. רש"י בראשית ו, טז
 9. בראשית רבה לב ועוד.
 10. בראשית רבה לא; רש"י בראשית ו, טז.
 11. מוסר אביך ב, א.
 12. עירובין כב, א ועוד.
 13. בראשית ט, ט-יז.
 14. ישעיה נד, ט.
 15. בראשית ט, טו.
 16. בראשית ט, יג.
 17. בראשית ח, כב.
 18. בראשית ט, כה.
 19. בראשית ט, כז.
 20. בראשית רבה סג, ועוד.
 21. זבחים קיג, ב.
 22. ילקוט שמעוני נח, סב ומדרשים נוספים.
 23. ברכות יד, א; וראו עין אייה שם.
 24. אבות ה, ב.
 25. בראשית יב, א.